

YU ISSN 0021-6933

JEZIK IN SLOVSTVO

letnik XXXIV – leto 1988/89 – št. 3

Jezik in slovstvo

Letnik XXXIV, številka 3

Ljubljana, december 1988/89

Časopis izhaja mesečno od oktobra do maja (8 števil)

Izdaja ga Slavistično društvo Slovenije v Ljubljani

Glavni in odgovorni urednik: Aleksander Skaza, Ljubljana, Aškerčeva 12

Uredniški odbor: Aleksander Skaza (glavni in odgovorni urednik), Marko Juvan, Andrijan Lah (slovenska slovstvena zgodovina), Tone Pretnar (primerjalna slavistika), Hermina Jug-Kranjec (slovensko jezikoslovje), Alenka Šivic-Dular (primerjalno slovensko jezikoslovje) in Boža Krakar-Vogel (didaktika jezika in književnosti)

Lektor in korektor: Jože Sever

Tehnični urednik: Andrej Verbič

Svet časopisa: Marjeta Vasič (predsednica), Marjan Javornik, Marko Juvan, Mira Medved, Jože

Munda, Pavle Vozlič, France Vurnik in uredniki

Fotostavek: Studio Vojc, Ljubljana / Tisk: PARTNER Grosuplje

Opremila inž. Dora Vodopivec

Naročila sprejema uredništvo JiS, Ljubljana, Aškerčeva 12

Tekoči račun: Slavistično društvo Slovenije, Ljubljana 50100-678-45265

Letna naročnina 10.000 din, polletna 5000 din, posamezna številka 1250 din

Za dijake in študente, ki dobivajo revijo pri poverjenikih, 2000 din

Za tujino celoletna naročnina 40.000 din

Rokopise pošiljajte na naslov: Uredništvo JiS, Ljubljana, Aškerčeva 12

Revijo gmotno podpirajo Kulturna skupnost SRS, Znanstvenoraziskovalni center SAZU in Izobraževalna skupnost SRS za družboslovje

Naklada 2400 izvodov

Po mnenju Sekretariata za informacije SRS, št. 43-544/83 je revija oproščena plačila temeljnega davka od prometa proizvodov.

Vsebina tretje številke

Razprave in članki

- 49 *Marko Juvan*, Postmodernizem in »mlada slovenska proza«
57 *Tatjana Srebot-Rejec*, Kakovost slovenskih in angleških soglasnikov (kontrastivna analiza obeh sestavov po njihovi; kakovosti s stališča akustične, artikulacijske in avditivne fonetike)
65 *Boža Krakar-Vogel*, Smotri, vsebine in metode pouka (slovenske) književnosti

V spomin

- 70 *Franc Zadavec*, Doktorju Štefanu Barbariču v spomin

Jubileji

- 71 *Aleksander Skaza*, Jože Sever (zapis ob šestdesetletnici)

Razgledi

- 73 *Sonja Horvat*, Jože Gregorič in njegov Slovar kostelskega govora

Poskusi branja

- 77 *Marjan Štrancar*, Za Gregorčičevo Soči

Bibliografija

- 79 *Stanko Šimenc*, Bibliografija del o teoriji pouka slovenskega jezika in književnosti v osnovni in srednji šoli 1977–1978 (3)

Marko Juvan

Filozofska fakulteta v Ljubljani

UDK 886.3.015.19»1977/1988«

POSTMODERNIZEM IN »MLADA SLOVENSKA PROZA« *

Čeprav sem kot interpret vključen v literarni proces, se najbrž ne motim, če zapišem, da je v zadnjih desetih letih razvojno težišče slovenske književnosti v proznih žanrih – ne le zaradi opaznosti raznih imanentnih strukturnih inovacij, ampak tudi zato, ker je v središču pozornosti tako »običajnih« kot »šolanih/profesionalnih« bralcev (kritikov, publicistov, esejistov, teoretikov) in prevajalcev. – Značilna je najprej zlasti odmenovitost romanov, dnevniške in spominske proze ter raznih spojev tega trojega, v katerih so pisci, ki so doživljali čas druge svetovne vojne in po njej (bodisi kot žele osebe bodisi kot otroci), javnosti razkrivali doslej družbeno tabuizirane in boleče teme: bratomorna ideološka navzkrižja med narodnoosvobodilnim bojem, informbirojevski razkol v partiji, montirane politične procese in represijo proti »notranjim sovražnikom« po 1948 itd. Nekaj najvidnejših romanov je za pripovedno (fikcijsko!) predstavljanje tovrstnih travmatičnih »velikih zgodb« Slovencev segalo po oblikovalskih prijemih ne le modernistične, temveč tudi že postmodernistične zaloge izrazil. Žrtvenost osebne udeležnosti v zgodovini je v njih posredovana z otroško perspektivo ali z asociativnostjo in fragmentarnostjo spominjanja, s tokom zavesti ali s polilogom različnih vidikov na zgodbo, lahko tudi z montažo faktov in fikcije, z žanrskim sinkretizmom in s »citatnim« proizvajanjem slovenske slovstvene tradicije. Ta besedila pa niso delovala le znotrajliterarno, ampak tudi kot alegorija ali »orožje« (v brechtovskem smislu), s katerim se je t. i. kritična inteligenca spoprijemala z vladajočo ideologijo in političnimi garniturami. Tako so vzbujala (slabo) vest politike in na neki način, soroden narodnokonstitutivnim funkcijam slovenske in drugih »malih« literatur v 19. stoletju, nadomeščala manjkajoče institucije »normalnega« političnega pluralizma. Kljub različnosti poetik in motivike so ta dela (npr. romani Petra Božiča, Marjana Rožanca, Lojzeta Kovačiča in Jožeta Snoja) v glavnem vsa problematizirala »imperialnost«, ekskluzivnost »revolucionarnega/zgodovinskega subjekta« in se zavzemala za »zgolj-človečnost« zunaj ideologij, za utopijo dezideologizacije zgodovine in ljudi v njej.

Konec sedemdesetih let (približno od 1977 dalje) začne knjižno objavljati generacija prozaistov, rojenih okrog leta 1950.¹ Za pripovedno prozo je bila njihova produkcija pravcati »evolucijski boom«. Dela, ki se jih je v publicistiki še najbolj prijela oznaka »nova proza«,² so povzemala inovativne nastavke nekaterih nekoliko starejših modernističnih piscev in jih radikalizirala v smeri protirealizma, antimimetičnosti in t. i. znotrajtekstualnosti. Šlo je za prozno inačico dobro petletko starejšega »ludističnega«

* Članek je napisan kot spremni esej k prevodom mladih prozaistov v poljščino – namenjen torej predvsem vzbujanju zanimanja in podajanju okvirnih informacij tujemu revialnemu bralcu: odtod občasna panoramskost, pogrevanje pri nas že znanega in naštevalna neanalitičnost.

prevrata v liriki: v ospredje stopi nad besedilom suvereni avtorski subjekt, ustvarjalec lastnih pripovednih svetov, komentator lastnega pisanja in življenja, ki poudarja precioznost in avtoteličnost stila (stilizacije in stilni lomi), parodira razne označevalne prakse in se poigrava z njimi (z žanri, funkcijskimi in drugimi jezikovnimi zvrstmi, ideologemi, konvencijami), meša perspektive, realnost in fantastiko, slengizirani empirični detajl in literarno izumetničeno izmišljajo, in tudi že metafikcijsko »fintira« (prelivanje pripovednih ravni, »stream of character«, prestopanje junakov iz besedila v besedilo in v »realnost«). – S ptičje perspektive filozofske spekulacije lahko v »novi prozi« uzmemo tisto epizodo v zgodbi subjekta, ko je v poprejšnjih razvojnih fazah (zlasti v raznih mešanica eksistencializma in modernizma od konca petdesetih let dalje – kot vzporedni tok pa vse do danes) problematizirani, celo samodestruirani »imperialni jaz«, antagonist in žrtev družbe, »sveta«, »usode«, končno našel zatočišče v besedilu. V besedilu, ki se ukvarja s samim sabo, je ta ponavljalec romantičnega eskapista ustvaril svoje »kraljestvo svobode«, položaj kreatorja-teurga, ki lahko besedilne sveto-ve poljubno spreminja, ne oziraje se na zunajbesedilne konvencije verjetnosti in resničnosti, in si izmišlja plejado identitetnih mask zase (od avtobiografske do anorganske) itd. Eden najvidnejših simptomov takšne drže je bila nekakšna plebejsko-aristokratska, popartistična varianta romantične ironije, ki je bila drastična in očitna (po načelu »ni izjave brez distance«, tako da je bila neposredna čustvenost skoraj cenzurirana).

Upam, da mi je uspelo vsaj v grobih obrisih skicirati nekaj najpomembnejših potez proznega konteksta, v katerega so se nekako od 1983 začele vpisovati knjige mlade generacije piscev, rojenih okrog 1960: Andrej Blatnik, Feri Lainšček, Franjo Frančič, Andrej Morovič, Igor Zabel, Vlado Žabot, Lidija Gačnik, Boštjan Seliškar, Jani Virk, Lela B. Njatin, Igor Bratož idr. – Govoriti o generaciji od samega začetka pa je v tem primeru retrospektivna iluzija. V nasprotju z domala frontalnim vstopom »nove proze« v literarno življenje, so zgoraj naštetih pisatelji in pisateljici vsaj spočetka nastopali bolj kot posamezniki, nekakšni prosti strelci z navidez samoniklimi poetikami, ki so se združevali (poleg prijateljskih in drugih vezi) kvečjemu v nekakšnih »masolitskih« literarnih podmladih. Manjkalo je konceptualno jedro – tj. odnosni okvir prevedenih in omenjanih »vzorov«, sklopa (novih) idejnih in tehnopoetskih percepcij sveta – okrog katerega bi se združevali na način potrjevanja ali nasprotovanja.

Na obzorju še ni bilo novega in dodelanega (literarno) ideloškega sistema oziroma njegovih glasnikov – simptomatična je npr. nezavedna želja/nostalgija po njih v eni prvih generacijskih oznak: »generacija brez karizmatičnih mentorjev«. Toda to geslo je bilo razumljeno tudi kot določena posebnost in celo prednost mlade literature, čeprav jo je obstoječa refleksija zanemarjala, dajala v nič ali zadregarsko predstavljala skupaj le po načelu mladosti.

Približno od 1982. se je na Slovenskem močneje razmahnila recepcija umetnostnega postmodernizma, razpravljanje o njem in o postmoderni kulturi.³ Oblikovala se je zavest o novih načelih umetnostne produkcije, recepcije in interpretacije, še več, o novem obdobju v razvoju kulture, o novem »Zeitgeistu«. Razpravljalcem, premišljevalcem, ustvarjalcem sta postmoderna in postmodernizem pomenila dokaj različne reči – pač odvisno od njihovih miselnih predzgodb: eni so npr. teoretizirali in snovali arhitekturo, ki živi s kontekstom tradicije in uporablja svoja »klasična« izrazna sredstva, drugi so razmišljali o dobi resakralizacije in remitizacije in pisali tudi takó zasnovano literaturo (zlasti generacija »kritične inteligence«), tretji so v postmodernizmu videli

vračanje h klasičnim formam kot posodi za modernistično dikcijo, četrti so spet prisegli na metodo citatnosti, peti na spajanje elitne in popularne kulture itd. – V to dogajanje so začeli že čez leto ali dve odločilne posegati tudi literati in publicisti (marsikdo oboje v eni osebi) najmlajše generacije, ki so receptivno polje postmoderne in postmodernizma pri nas postopno vse do danes najbolj obdelali. Čas, v katerem živijo, umetnost, ki jo sprejemajo, predvsem pa tudi dela svojih pisateljskih sovrstnikov in njihov kontekst so začeli razlagati prav skozi to polje. Tako je v različnih razmerjih do tega konceptualnega jedra generacija prihajala do svoje samorazlage in se torej pričela »konsolidirati« kot generacija, kot neki nov in relevanten dejavnik. – Ta proces se je začel okoli 1985. in je bil »navzven« (tj. v socialni fenomenologiji literarnega življenja) viden npr. v zasnovi lastne knjižne zbirke *Aleph* (borgesovska aluzija je seveda šifra določene vizije literature, ki je že v obzorju postmodernističnega dojemanja sveta kot vseobsegajoče labirintne knjižnice), v »osvajanju« revije *Problemi-Literatura* in kulturniških kolumnov v najvidnejših tednikih in dnevnikih na Slovenskem.

Navrgel bom kratek seznam – bolj spominski kot empiristično izčrpen – za ponazorilo, kakšen približno je ta »uvoženi« in sprejemalno predelani novi odnosnični okvir, se pravi, koga vse prevaja, katera imena in naslove najpogosteje omenja, na katere metafizične ali poetološke krilatice se najraje sklicuje »mlada generacija« v svojih literarnih in obliterarnih spisih.

Teoretiki: francoski poststrukturalizem (Derrida, Lyotard, Deleuze, Guattari, Barthes, Scarpetta idr.), angloameriški razlagalci in apologeti postmodernizma (Lodge, Jameson, Hassan, J. Barth, L. Fiedler idr.), J. Habermas (in izročilo Nietzscheja, Heideggerja ter hermenevtike kot problematizacije metafizike), italijanska (neoheideggerjanska) »mehka misel« (G. Vattimo) ...

Pisatelji: Borges, Eco, Nabokov, J. Barth, Barthelme (in nasploh ameriški metafikcionalisti), Marques, Calvino, Süskind, D. Kiš ...

Ideje: konec metafizičnega mišljenja, vseobsegajočih totalitet, idej in ideologij, klasičnih eshatologij oz. razpad »velikih zgodb« Zahoda, gojenje razlike brez dominantnih označevalcev, pluralnost smislov in življenjskih ter izraznih stilov, medijska prisotnost sveta in zlitje realnega z imaginarnim, »konec« zgodovine in sočasnost ter razpoložljivost njenih simbolnih form, »mehčanje subjekta«, fasciniranost z marginalnim, lokalnim, popularnim, žanrskim in vizualnim, iskanje skrivnostnega, mitskega, okultnega, svetega, zaprtost v svet lastne imanence, samoreflektiranje umetnosti, neonietzschejanski esteticizem in amoralnost, nova čustvenost ...

Značilni recepcijski simptomi: hlastno sledenje najnovejšim trendom v literaturi, umetnosti, kulturi, teoriji na tujem, ki je pravzaprav izraz distanciranja od obstoječih in »avtomatiziranih« domačih vzorcev mišljenja in pisanja (prim. geslo »beremo, da bi pisali«); amerikanomanija, ki zajema ikonosfero, literarno tehnologijo, se sili v dogajalni prostor in jezikovno stiliziranje – ob tem se pluralnost, spremenljivost, množičnost, profesionalnost in postindustrijskost ameriške proizvodnje fikcije kaže kot »nemogoči ideal« v socioloških pogojih sprejemalcev (gospodarska, družbenopolitična kriza, razpad perspektiv in verjetij); zavzemanje za šolo kreativnega pisanja kot simptom težnje po demistifikaciji in profesionalizaciji ter literarni usmerjenosti pisatelja; odkrit in metodičen eklekticizem, odprt za svetovno kulturno blago ...

Ta okleščeni pastiš bleščečih hassanovskih seznamov⁴ je neoseben in nečasoven – ideje niso spojene z imeni, vse skupaj ne s kronologijo sprejemanja. Povrhu pa našteje prvine seveda ne veljajo vse za vsakogar v »mladi generaciji« – kot odnosnični

okvir so bolj neposredno delovale na metafikcionaliste, drugih – »realistov« in arhaizatorjev – pa so se le tu in tam dotikale. Do marsikakšne izmed omenjenih idej ali njihovih bližnjih sorodnic so »mladi« lahko prišli seveda tudi brez uvoza, z branjem literarnih, esejističnih, filozofskih del slovenskih avtorjev (modernistov, »nove proze«, kritične inteligence, teoretikov strukturalizma in psihoanalize). Na Slovenskem obstaja npr. tehtna in močna heideggerjansko usmerjena kritika raznih metafizičnih totalitet, zavzemanja za pluralnost, svetost sveta, na drugi strani pa lacanovsko poudarjanje neizogibne vloge govornice pri zasnovi subjekta; iz moderne poezije je bilo razvidno, kakšno je lahko palimpsestno prizivanje ljudskega in mitološkega, iz »nove proze« pa, kako se lahko vklaplja trivialne žanre v literarno igro; več modernističnih romanov je na Slovenskem ponujalo fenomenologijo socialnega roba itd.

Kljub vsemu temu pa je novo idejnoestetsko polje (po poreklu prevzeto ali avtohtono), ki ga je skušal ponazoriti moj seznam, vendarle postalo nekakšno ozračje delovanja za vse »mlade prozaiste« in pripomoglo vsaj k recepcijski/interpretativni »konsolidaciji« posameznih raznorodnih in heteronomnih poetik. Kot jedro oziroma sklop identifikacij, potrditev intuitivnih slutenj in tendenc, afirmacije ali prikritih in odkritih odbojev ter polemike je vplivalo na percepcijo generacije kot generacije. Začeli so jo (so se) dojemati kot neko novo »obdobje«, »val« v razvoju pripovedne proze osemdesetih let. Tako je 1988. npr. mladi esejist Tomo Virk tvegati že prvo obsežnejšo in poglobljeno sintezo proznih knjig mladih piscev od 1983 dalje – svojo konstrukcijo novega je poimenoval »mlada (slovenska) proza«. ⁵

Že to poimenovanje, ki je povzeto iz naslova zbornika *Mlada proza* (1983), v katerem so ob zapoznelcih ludistične »nove proze« že nastopili mlajši Blatnik, Frančič in Staverber, s svojo biološko, poetološko nedoločujočo in seveda minljivo »praznostjo« kaže na težavnost pri iskanju skupnega imenovalca. Kaj boljšega kot ta prehodna izkaznica tudi meni ne pride na misel, zato bom pač uporabljal pojem »mlada proza«. – Globoke raznolikosti »mlade proze«, ki je gotovo tudi nasledek prej opisane zapoznelosti v konsolidiranju generacije (to dejstvo pa ima veliko opraviti z »duhom osemdesetih«), se zaveda tudi T. Virk in jo paradoksalno označi kot eno njenih bistvenih posplošujočih določnic. Skozi optiko teoremov in filozofemov znanih mislecev postmoderne (Deleuza, Foucaulta, Eca in Vattima) »radikalno različnost« motivnotematskih krogov, žanrov, poetik in stilov »mlade proze« utemeljuje v novi fazi duha – njena struktura je podobna rizomu, tj. labirintu brez središča in izhoda. Subjekt se ne more več utemeljevati v eni sami prevladujoči ali globalni totaliteti, ker je le-ta razpadla na množico lokalnih »smislov«, ⁶ ki so si med sabo parataktični, vzporedni, nehierarhični. Od tod torej »avtopoetike« in »avtonoetike«, tj. lastni pisateljski svetovi, vsak s svojo perspektivo na svoj »smisel«, vsak s svojim načinom literarnega predstavljanja. S tem v zvezi sta še dva skupna imenovalca, ki ju Virk pripisuje »mladi prozi«: zaprtost subjekta (pisca, pripovedovalca, literarne osebe) v svoj lastni svet (t. i. nova imanenca) in prisotnost nostalgije po metafiziki in transcendenci na način aluzivnega nakazovanja, celo simuliranja »smisla« – od tod pogosta odločilna vloga zaključne poante, ⁷ ki razpre neki nov horizont razumevanja besedilnega sveta, ne da bi ga potem fabulativno ali kako drugače »pojasnjevala«. Poantiranje je bolj lastnost kratke proze. Ta je količinsko za »mlado prozo« najznačilnejša, kar Virk že nekoliko preveč spekulativno in rokohitrsko utemeljuje s procesom »mehčanja subjekta« (po Vattimu), se pravi njegovega izstopa iz metafizičnega mišljenja.

Virkovo razpravljanje bi rad zdaj dopolnil s poskusom konstruiranja nekakšnih težiščnih modelov – okrog katerih problemov se sukajo razni tipi te proze, kateri pisa-

teljski prijemi se mi zdijo zanje karakteristični –, ki naj specificirajo lakonično ugotovitev o radikalni različenosti poetik »mlade proze«.

METAFIKCIONALISTI⁸ (»KNJIŽNIČARJI«). Ta težiščni model pisanja nekaterih »mladih prozaistov« (Andreja Blatnika, Igorja Bratoža, delno tudi Igorja Zabela in Lele B. Njatin idr.) omenjam na začetku, ker je znotraj »mlade proze« videti tako rekoč na prvi pogled najbolj kompakten (ob njem lahko prepoznamo pisanje več piscev, soodnosi z idejnoestetskim poljem postmoderne in postmodernizma s seznama so najmočnejši), »nov«, tako da ima lastnosti trenda. Zrasel je v obzorju Borgesove vizije sveta kot velikanske labirintne knjižnice, J. Barthove opredelitve »literature izčrpanosti« (od svojih možnosti, od tega, da je bilo vse že povedano), Ecove izgubljene »nedolžnosti« vsakršne izjave (zato poslej »ni mogoče« relevantno literarno govoriti brez rahle in dvomne ironične primesi) ... Simbolne Očete tovrstne »mlade proze« bi lahko najbrž še našteval, ne bi pa smel pozabiti na podlago, ki jo je zanj pripravila že »nova (slovenska) proza« nekaj let poprej in tudi vstric z njo:⁹ antimimetičnost, avtorefleksivnost, znotrajbesedilnost, stilni in žanrski sinkretizem, dekonstrukcija pripovednih stalnic (pripovedovalca, avtorja, junakov, sklenjenih kronotopov), fasciniranost z množično kulturo itd. »Mlada proza« se od »nove proze« vendarle razlikuje – če uporabim popreproščanja in pretiravanja, običajna pri tovrstnih kontrastiranjih – po bolj eksplicitni tematiziranosti literarnosti in medbesedilnosti, po bolj dvomni, prikriti in blagohotni ironiji ter »necenzurirani« sentimentalnosti, čustvenosti, po manj »zlobni« parodičnosti do slovenske slovstvene tradicije in njenih ideologemov, po »neslovenskosti« odnosnic, junakov, kronotopov, predvsem pa po nekakšni metafizični nostalgiji (iskanje in nakazovanje »Ideje« ali višjega »pomena«, »ljubosumje do veličine večnosti«) in po subjektu, ki ni več suvereni gospodar besedila, ampak krhki in osamljeni izgubljenec v njegovih labirintih ali pa narcistični posnemovalec mask in govoric v zabavišču z zrcali.

Bistvene za mlade slovenske metafikcionaliste so logotehnike, ki vseskozi opozarjajo bralca na to, da je sleherna »resničnost«, »Resnica«, »smisel« nekaj neontičnega, nekaj, kar obstaja le kot konstrukcija, luknjičava usedlina interpretacije, posredovana z zamejeno perspektivo določene govorice. Fragmenti sveta se torej lahko kažejo npr. le skozi jezik sanj in v njih predelanih spominov na prebrane ali videne žanre (L. B. Njatin), prek palimpsestov tradicije filozofije, analize, likovne ter simbolne kulture (I. Zabel), prek apokrifnega izmikanja bremenu prebranih zgodb, literarnih figur, žanrskih klišejev, stilnih pikantnosti (A. Blatnik, I. Bratož) ipd. To je pravzaprav smisel bolj ali manj izrazite medbesedilnosti, avtoreferencialnosti (tj. ukvarjanja avtorja in besedila s samim sabo) in postopkov razstavljanja konvencionalnih načinov pripovednoproznega predstavljanja sveta (zlasti bralčeve iluzije o avtonomnosti in koherentnosti fiktiviziranega dogajanja, prostora in časa). Srečujemo jih na marsikakšni strani metafikcijske »mlade proze«.

SUBJEKTNI »REALIZEM« (»INDIVIDUALISTI«). »Knjižničarji« so zrasli iz duha Univerze in tudi računajo predvsem na univerzitetne interpretacijske skupnosti. Model subjektnega »realizma« pa intelektualnosti, načitanosti, »učenosti« ne postavlja v prvi plan. Franjo Frančič, Boštjan Seliškar, Andrej Morovič, Lela B. Njatin (bolj po »vsebin« kot po metafikcijski »formi«) idr. (nezavedno?) programirajo svoja besedila tako, da bi učinkovala kot neposredna, »intuitivistična« in stvarno deskriptivna ekspresija realnosti subjekta. Tak vtis, nasproten metafikcijski mediativnosti, daje namreč splet pisateljskih postopkov, ki evocirajo časovno sprotost, prvoosebno ali drugoosebno nagovornost pripovednega podajanja, avtobiografsko motivno in izjavljalno podložje-

nost pripovedovalca in njegove zgodbe, jezikovno spontanost izražanja (bolj ali manj kolokvializirani ali slengizirani »skaz«, gojenje osebnega idiolekta), fragment kot kompozicijsko vodilo (ni torej daljših in koherentnih fabulativnih lokov). – Pripovedno besedilo je tako nemalokrat nekakšna fiksijska uprizoritev intimistične dialoške situacije, v kateri pa – simptomatično – manjka poslušalec, sogovornik, naslovnik. V tej vlogi smo le mi, odmaknjeni in nemi bralci. Priče smo »realistični« konkretizaciji subjektive zaprtosti v lastno imanenco, njegovim avtoterapevtskim poskusom, da bi z literarno pisavo to stanje presegel in nadomestil primanjkljaj komunikacije oz. pravega sogovornika v resničnosti.

Tako podane subjektne realnosti/svetovi »individualistov« so kajpada različne. Frančičev subjekt je v nepomirljivem sporu z (represivnimi) družbenimi institucijami – mladinskimi domovi, zaporji, vojsko – socializacijske in urejevalne moralne norme srednjega sloja ignorira in jih napada s položaja družbenega roba, iz katerega se tudi zaman hoče iztrgati. Pri tem brez izgajenih prehodov niha med skrajno liričnostjo, sentimentalno patetiko in grobimi slengizmi, med poduhovljenimi željami in erotično nenasitnostjo. – Seliškar v svojih izpovednih črticah lastno podobo (negotovega, introvertiranega, labilnega in marginaliziranega študenta – pisatelja) postavlja v čedalje paranoidnejše situacije, posredovane v vedno bolj natrganem in histeriziranem ritmu. Z »realistično« stvarnostjo deskripcije svojega sveta je ustvaril izredno sugestivne embleme samote, krivde in strahu, enega od nespornih vrhov »mlade proze«. – Lela B. Njatin evocira sanjske potujitve vsakdanjosti, erotične obsedenosti, strah pred ničem in travme, ki jih vzbuja ikonografija totalitarnega gospostva, militariziranega, industrializiranega in zideologiziranega sveta. – A. Morovič pa predela potopis tako, da so čuteni vtisi z avanturističnih potovanj onkraj meja vajene varnosti precejeni skozi specifičen, prostodušno-preciozen in ironičen idiolekt tako, da se razpršijo v številne halucinantne, psihaedelične notranje učinke, haikujevske intuicije. Njegova besedila ne le, da govorijo o radostih in stiskah »popolne svobode« (tudi od vseh tipično slovenskih problemov in travm), ampak ta uravnava tudi njihov zapis – zato je poln preskokov, asociacij, ki se nakopičijo ob neki doživljeni realiji, kratkih dogajalnih lokov.

ARHAIZATORJI. Ta model »mlade proze« morda najbolj ustreza tistemu pri nas zgodnejšemu razumevanju duha postmoderne, ki vidi v »resakralizaciji« in »remitizaciji« umetnosti pravšnji nadomestek za nezadostnost razsvetljskega projekta moderne. Torej iracionalizem namesto imenovanja itd. Zlasti Lidija Gačnik in Vlado Žabot iščeta temne, fantastične tone v slovenski slovstveni tradiciji – iz balad in folklornih mitev oziroma iz usodnostnih povesti. Zato je njuna stilizacija nekoliko patinirana, a izrazita, umetelno ekspresivna, osebe gibljejo neznane in neobvladljive sile, razpete med Eros in Thanatos, kronotopi so bodisi fantazmagorični bodisi kmetski, grajski, grozljivi, zgodbe vsebujejo mitska dejanja (žrtvovanja, umore, krvoskrunstva). Medtem ko je Žabot kljub hermetizmu nekoliko tradicionalnejši kafkovski fabulist, pa je Gačnikova onkraj mej med pripovednim in lirskim. Njen obsedensko ponavljajoči se repertoar spak, usodnih sil, raznih drugih »mitemov« in »balademov«, posnemanje zatritvene dikcije steketa decentriran in nepregleden ornament.

Morda bi lahko omenil še model ČISTE FANTASTIKE, ki je sicer nihče med mladimi pisci, omenjanimi doslej, ne goji v večji meri, je pa razvita v zgodbah Milana Kleča, ki je kakih pet let starejši, vendar pa ga »mladi« – npr. tudi T. Virk – jemljejo za svojega. Navadno se v teh zgodbah s čvrsto in zanimivo fabulo empirična, vsakdanje preverljiva in verjetna situacija na podlagi enega ali več domislovkov prevesi v fantastiko, ki je ne omejujejo nikakršne norme, niti moralne, niti spoznavne, niti literarne oziroma

žanrske. Toda fantastični svetovi so podani prav tako »realistično« kot empirija – kot doživljaj, avantura prvoosebne pripovedovalca, ki je po dobri stari romantični tradiciji (npr. Poe, Gogolj, E. T. A. Hoffmann) uveden v pripovednem okviru.

Med temi težiščnimi modeli »mlade proze« je seveda mnogo interakcij, prehajanja in novega kombiniranja elementov. Avtorji se z različnimi besedili selijo iz modela v model (npr. Jani Virk iz subjektnega »realizma« v »čisto fantastiko«, Andrej Blatnik iz istega v metafikcijo) ali pa v enem samem na razne načine spajajo prvine teh modelov (npr. subjektne in metafizijske pri Leli B. Njatin in delno pri I. Bratožu, metafizijske in arhaizatorske ponekod pri Zabelu).

Raznolikost »mlade proze« je torej res tolikšna, da so njene »skupne poteze« lahko konstruirane le iz zelo splošnih, abstraktnih pojmov (pri T. Virku npr. struktura rizoma, radikalna različnost, nova imanenca, »mehki subjekt«). – Razmeroma homogena se pokaže »mlada proza« glede na njeno pragmatiko, implicitno »intenco« delovanja. V primerjavi s sodobno prozo, ki jo v osemdesetih letih piše generacija modernistov oz. »kritične inteligence«, je simptomatična odpoved obravnavanju »velikih (travmatičnih) zgodb« slovenstva: mlada generacija se v svoji prozi odreka kakršnikoli skupnostni »politični platformi« delovanja literature. (Toda spričo izrazito individualne optike je njena družbena kritičnost lahko še ostrejša, neznosnejša.) Vendar pa se mi zdi, da poleg tega parataksa idiomov – tj. vzporednost poetik in »smislov« – nova imanenca – zaprtost v svoj fikcijski svet – deluje v interakciji z novim idejnoestetskim poljem kot specifično ozračje postmoderne, kot »duh osemdesetih let«. V njem pa »mlada proza« razvija produkcijo, ki – kot smo videli – raste na raznorodnih podlagah.¹⁰ Te najbrž niso vedno in povsod del nekakšne nove razvojne faze. Toda za pedantno seciranje navezav, »vplivov«, kontinuitet in prelomov je zaradi moje vpletenosti v živo zdajšnjost literarnega dogajanja še prezgodaj, po drugi strani pa prepozno – komu se zdi to sploh še smiselno v času, ki razglša »konec zgodovine«, njeno vsesplošno razpoložljivost, »plagiat« in pastiš pa za najznačilnejša ustvarjalna postopka?

Opombe

¹ To so, seveda, Vladimir Kovačič, Uroš Kalčič, Emil Filipčič, Branko Gradišnik, Boris Jukič, Tone Perčič.

² Prim. Aleksander Zorn: *Kritika branja*. Ljubljana, 1988, s. 12–14, 42–43, 63, 75–76, 299–300. Drago Bajt je v preglednem eseju, nastalem po Zornovih kritikah, predlagal drugačno zbirno poimenovanje (*Mlada slovenska proza*. Dialogi 1981, 2, s. 118–124). Zaradi razlikovalnosti se zdi bolje ostati pri »novi prozi« kot etiketi za pisce tega rodu.

³ Prim. Andrej Blatnik: *Pojem postmodernizma v slovenski literarni publicistiki*. (Dipl. naloga na odd. za prim. književnost.) Ljubljana, 1987; D. Bajt: *Postmodernizem po slovensko*. Nova revija 1988, 73–74, s. 907–911.

⁴ Prim. Ihab Hassan: *Kultura, indeterminacija i imanencija: margine (postmodernog) doba*. Prev. A. Maračić, M. Franulić. (Izv. iz 1978) Republika 1985, 10–12, s. 26–54; Isti: *Kultura postmodernizma*. Prev. N. Grahek. (Izv. iz 1985) Problemi – Literatura 1987, 3, s. 210–227.

⁵ T. Virk: *Rošlin in Verjanko ali Mlada slovenska proza*. Problemi – Literatura 1988, 4, s. 171–185. – V njegovem eseju je razvidna nomenklatura naslovov del, ki so podlaga tudi pričujočemu članku. Popraviti je potrebno le podatek ob Gačnikovi (naslov njene knjige slove *Magdalena*, 1987) in dodati še noviteti – Lela B. Njatin: *Nestrpnost*. Ljubljana, 1988 (cikel kratke proze); Igor Bratož: *Pozlata pozabe*. Ljubljana, 1988 (kratka proza slovenskega »bank-postmodernizma«). – Podrobnejše in izčrnejše analize posameznih (zanimivejših) del še ne sodijo v pričujoči splošni zaris – sicer pa je bilo marsikakšno med njimi deležno že več kritičnih osvetlitev.

⁶ T. Virk, n. d., 183–184.

⁷ N. d., 173.

⁸ O družbenokulturnih in »duhovnozgodovinskih« ozadjih tega pri nas svežega pojma je v slovenščini na voljo esej Aleša Debeljaka (*Prolegomena za ameriško metafikcijo*. V: *Ameriška metafikcija* / Barth, Barthelme, Co-

over, Pynchon. Prev. A. Blatnik idr. Ljubljana, 1988, s. 219–234), problem pa osvetljuje tudi Alenka Koron v kritiki knjige Linde Hutcheon *Narcissistic narrative: the metafictional paradox* (1984), Primerjalna književnost 1988, 2, s. 60–65.

⁹ Zlasti je pomembno »posredništvo« B. Gradišnika, ki je že v *Času* (1977) vpeljal nekaj borgesovskih kratkoproznih vrstnih tipov (od apokrifne psevdobiografije do komentatorske psevdorazprave), značilnih tem in postopkov (npr. cikličnost časa, izbris mej med realnim in imaginarnim, razpad identitete), ki so pred tem že postali ena od metafikcijskih rekurenc. Ta zbirka vsebuje mdr. tudi »mehko« metafikcijsko zgodbo (tip, v kateri je refleksija postavk literature zastopana bolj v pripovedi kot pa implicirana ali eksplicirana v načinu pripovedovanja/podajanja), sorodno Allenu in kasnejšemu zaključku Blatnikovega romana *Plamenice in solze* (1987) – zgodba o vstopu junaka v literarne svetove. – Poteze »mehke« metafikcije najdemo vsaj že v nekaterih Ruplovih romanih (npr. *Družinska zveza*, 1977), vendar je pri Gradišniku »ameriška šola« te smeri segla globlje in bolj v širino – prim. središčne teme in raznovrstnost metafikcijskih logotehnik v njegovih nadaljnjih knjigah ter njegove predstavitve in prevode iz sodobne ameriške proze in iz šole kreativnega pisanja v *Problemih*.

¹⁰ Po svojih »imanentnih« lastnostih torej vsa »mlada proza« ni postmodernistična – nedvomno so takšni le metafiktionalisti – vendar pa dopušta, da jo skozi referencialno polje postmoderne in postmodernizma dojemamo kot bolj ali manj izrazite pojave oblike »duha časa« obojega v osemdesetih letih. Kot vse tovrstne oznake je tudi postmodernizem v prvi vrsti stvar recepcije, interpretacijskih konstrukcij in posplošitev.

Summary

UDK 886.3.015.19 »1977/1988«

POSTMODERNISM AND »YOUNG SLOVENE FICTION«

The writers that were born around 1960 have begun to publish their works in book form since 1983: A. Blatnik, F. Lainšček, F. Francič, A. Morovič, I. Zabel, V. Zabol, L. Gačnik, B. Seliškar, J. Virk, L. B. Njatin, I. Bratož, etc. The common traits of their narrative fiction can be established under the characteristic »empty« label »young fiction« only on a very abstract level, that is if we rely on the referential background of the Postmodern and Postmodernism, which enables a receptive consolidation of a heterogeneous and heterogeneous poetics of this generation. The article concentrates primarily on the induction of four main models which reappear and are combined in the »young fiction«: the metafictional, the subjectively »realistic«, the archaic and the fantastic one. The question of their literary and evolutionist »genesis«, the renovation or regression is, however, still left to be answered.

Povzetek prevedel Igor Maver

KAKOVOST SLOVENSKIH IN ANGLEŠKIH SAMOGLASNIKOV

(kontrastivna analiza obeh sestavov po njihovi kakovosti s stališča akustične, artikulacijske in avditivne fonetike)

Samoglasnike lahko opišemo z več parametri: glede na njihovo kakovost, dolžino, tonsko višino in glasnost. S temi pojmi operiramo v slušni fonetiki, ki je najbolj naravna, ker tvori osnovo govorne komunikacije; ostali dve, artikulacijska in akustična, le omogočata slušno.

Po drugi strani pa je slušna fonetika najmanj oprijemljiva in jo je najtežje opisati. Artikulacijsko, ki se ukvarja z gibi govoril in je bolj konkretna, je lažje opisati. Z moderno tehnologijo pa se lahko najbolj približamo dejstvu akustične fonetike, to se pravi, da preučujemo valovanje zraka potem, ko smo ga s pomočjo govoril spravili v gibanje, ki proizvaja slišne glasove.

V naslednjem sestavku se nameravamo ukvarjati predvsem s kakovostjo samoglasnikov v samoglasniških sestavih slovenščine in angleščine. S stališča artikulacijske fonetike ima prr proizvodnjanju kakovosti samoglasnika glavno vlogo lega jezika v ustih. Le-ta je predvsem rezultat premika navzgor-navzdol in naprej-nazaj. S stališča akustične fonetike je kakovost samoglasnikov rezultanta resonančnih ojačitev (formantov) za vsak samoglasnik različno oblikovane govorne cevi in pri tem imamo opraviti s frekvencami (in intenziteto) zračnega valovanja.* S pomočjo slušne fonetike pa primerjamo slušne vtise posameznih samoglasnikov znotraj glasovnega sestava vsakega jezika in oba samoglasniška sestava med sabo ter njune posamezne glasove. Kakovost slovenskih in angleških samoglasnikov bomo torej skušali preučiti do neke mere z vseh treh stališč, včasih tudi s kombinacijo dveh zvrsti fonetike hkrati.

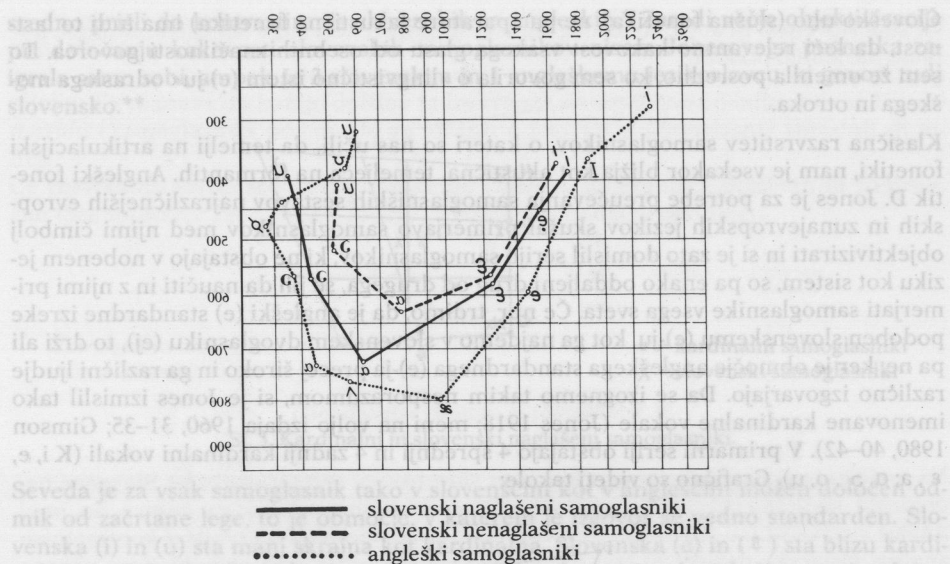
Kakovost slovenskih samoglasnikov s stališča akustične fonetike je pri nas preučeval J. Toporišič in se bom v naslednjem posluževala njegovih izsledkov (1975, 193). Podatki za formante angleških samoglasnikov so po J. C. Wellsu (Gimson 1980, 101), metoda preučevanja sledi P. Ladefogedu (1967, 50–142, 1982, 165–196). Vsak samoglasnik ima več formantov, iz izkušnje sintetičnega govora pa vemo, da sta najbolj pomembna prvi in drugi formant.

Prvi formant kaže višino jezika: pri zaprtih samoglasnikih je najnižji, pri odprtih najvišji in je torej v obratnem sorazmerju z višino jezika pri izgovarjavi samoglasnika. Iz izkušnje vemo, da to velja za sprednje samoglasnike, ne pa povsem za zadnje. Drugi formant naj bi kazal stopnjo velarnosti samoglasnika. Pri grafičnem prikazu samoglasniških sestavov bi po tej teoriji na eno os nanašali frekvenčne vrednosti prvega formanta in na drugo vrednosti drugega. Vendar je praksa pokazala, da dobimo bolj realno podobo samoglasniškega sestava kakega jezika, če na navpično koordinato naneseemo frekvenčne vrednosti prvega formanta in na vodoravno koordinato razdaljo med frekvencami prvega in drugega formanta ($F_2 - F_1$). Pri sprednjih samoglasnikih sta for-

* Zaradi velikega dušenja v govorni cevi, ki ga povzroča sluzasta površina, je po novejših teorijah bolj prav, če govorimo o pomanjkanju dušenja pri resonančnih frekvencah kot o resonančnih ojačitvah (Neppert, str. 45, 115).

manta daleč narazen in pri zadnjih bolj skupaj. Razmerja med glasovi znotraj slovenskega in angleškega samoglasniškega sestava in med obema sestavoma so najbolj razvidna iz razpredelnice, ki je sestavljena tako, da sta (i) in (u) v zgornjem levem oziroma desnem kotu tako kot v samoglasniškem četverokotniku. Ker so frekvence formantov obratno sorazmerne s tradicionalnimi artikulacijskimi parametri, sta osi tako postavljeni, da je frekvenca nič v desnem zgornjem kotu in ne v levem spodnjem, kot je običajno. Frekvence v razpredelnici so tudi razvrščene po Melovi lestvici tako, da odgovarjajo isti razdalji percepcijsko enaki tonski intervali. Slika 1 prikazuje slovenski sestav naglašanih samoglasnikov, slovenski sestav nenaglašanih samoglasnikov in angleški sestav samoglasnikov v britanski standardni izreki. V sestavu slovenskih naglašanih samoglasnikov so položaji posameznih glasov in razdalje med njimi prikazani realno, razen pri (i)-ju in (ɔ)-ju. Pri (i)-ju je v primeri z angleškimi (i)-jem F₁ verjetno postavljen previsoko, na kar je opozoril že Toporišič v svoji razpravi (1975, 162). Če je to napako pripisovati tehnični pomanjkljivosti uporabljenega sonografa, pa je velika razdalja med slovenskima naglašenima (a) in (ɔ), ki ni v skladu s slušno zaznavo, pripisovati dejstvu, na katero je opozoril že Ladefoged (1967, 102–103): pri samoglasnikih slušna zaznava morda ni odvisna od formantov ali samo od formantov, ampak tudi od drugih značilnosti, ki jih spektrogram sicer pokaže, a jih mi zaenkrat še ne znamo razbrati, ker jim ne vemo pomena. Eden takih elementov je lahko razmerje med tonsko višino F₁ in F₂ v primeri s tonsko višino F₁ in F₂ drugih glasov istega govorca. Pri zadnjih samoglasnikih pa ta eventualni razpoznavni znak odpade, ker sta si formanta zelo blizu. Razdalja od višinsko srednje točke prvega do drugega formanta pri slovenskem naglašnem (ɔ)-ju na primer znaša 427 Hz. Toporišič pravi (1975, 162), da je formant približno 500 Hz širok. Potemtakem se pri (ɔ)-ju formanta tiščita skupaj, verjetno celo prekrivata in je že tako in tako težje določiti njuni višinski srednji točki. Morda je pri zadnjih samoglasnikih slušno odločilen samo prvi formant, morda dejstvo, da ni energije v višjih frekvencah, morda je vzrok povsem drugje. Tu tavamo še v temi. Skratka, ne vemo, katera od vseh podrobnosti, ki jih vidimo, je (so) mero-dajna (-ajne) pri slušnem zaznavanju samoglasnika, čeprav vemo, da s samoglasniško sliko, ki je verna kopija takega spektrograma, lahko sintetično produciramo samoglasnik, ki bo zvenel približno tako kot slovenski naglašeni, to se pravi ne tako periferni, ampak malce centralizirani, kar je lepo razvidno iz akustičnega prikaza. Njihovo število se zmanjša, ker sta sredinska para S (e) in (ɛ) in S (ɔ) in (o) nevtralizirana vsak v en glas, ki lahko po svoji kakovosti precej niha, saj sta ožina in širina izgubili svojo fonemsko pomembnost, kar je poudaril že J. Šolar (Bajec idr., 17).

Še enega dejstva pri akustični analizi samoglasnikov ni prezreti: vsakemu govorcu so lastne anatomske in fiziološke značilnosti govoril, ki sovplivajo na frekvenco formantov. Tako odrasli moški in otrok lahko izgovorita za poslušalca lingvistično isti slovenski (e), pa bo imel frekvenčno nekoliko različne formante. Tako je možno, da sta si prva dva formanta dveh sosednjih glasov pri dveh različnih govorcih zelo blizu; sta v frekvenčnem območju istega glasu. Če pa primerjamo razmerja med glasovi samoglasniškega sestava istega govorca, kjer so anatomske značilnosti govorca vseskozi iste, pride do sovpada veliko težje (event. pri zadnjih samoglasnikih). Akustično idealna primerjava slovenskega in angleškega samoglasniškega sestava bi slonela na enem samem ali več govornic, ki bi bili absolutno dvojezični in bi obvladali oba sestava, kot da sta oba materni jezik in mi bi primerjali slovenski in angleški samoglasniški sestav za vsakega govorca posebej. Ker nimamo takih podatkov, uporabljamo za oba jezika podatke, do katerih sta prišla oba raziskovalca na podlagi povprečkov več govorcev vsakega jezika in so tako v veliki meri izključene njihove osebne značilnosti.

A.

Samoglasnik	i	e	ε	α	ɔ	ɒ	u	ʊ
F2	2116	1973	1849	1332	993	823	747	1376
F1	382	451	585	726	565	430	393	539
F2-F1	1734	1522	1264	606	428	393	354	837

B.

Samoglasnik	i	ε	α	ɔ	u	ʊ
F2	2034	1829	1427	1022	940	-
F1	371	570	643	508	402	-
F2-F1	1663	1259	784	514	538	-

C.

Samoglasnik	i	I	e	æ	α	ɔ	o	ʊ	u	ʌ	ɜ
F2	2620	2220	2060	1760	1180	920	760	940	920	1320	1480
F1	280	360	600	800	740	560	480	380	320	760	560
F2-F1	2340	1860	1460	960	440	360	280	560	600	560	920

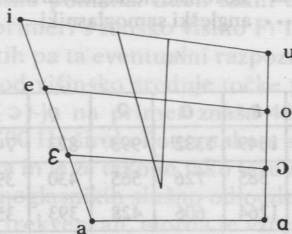
Sl. 1. Akustični prikaz samoglasnikov.

Frekvence 1. formanta so nanesene na navpično koordinato in razlika med frekvencami 1. in 2. formanta na vodoravno. Tabela A prikazuje vrednosti slov. naglašanih samoglasnikov, tab. B slov. nenaglašanih in tab. C angleških samoglasnikov.

Iz zgornjih trditvev o realnem oziroma nerealnem prikazu slovenskega naglašane (i)-ja in (ɔ)-ja je že razvidno, da imamo poleg akustičnega prikaza razvrstitve samoglasnikov še drug kriterij, slušni. Tega imamo za bolj merodajnega in z njim akustičnega primerjamo, čeprav operiramo pri teh dveh zvrsteh fonetike s povsem drugimi parametri. Na to je posebej opozoril G. Hammarström (1984), ki pravi, da nikakor ni potrebno, da so relacije med glasovi na akustičnem in na artikulacijskem prikazu enake.

Človeško uho (slušna fonetika), ne pa aparature (akustična fonetika) ima tudi to lastnost, da loči relevantno kakovost vsakega glasu od osebnih značilnosti govorca. To sem že omenila posredno, ko sem govorila o »lingvistično istem (e)-ju« odraslega moškega in otroka.

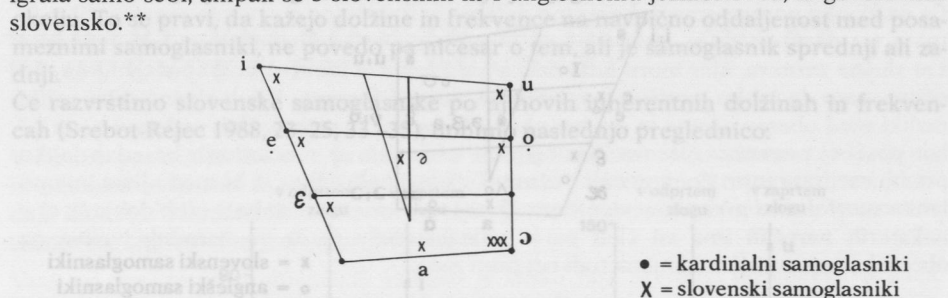
Klasična razvrstitev samoglasnikov, o kateri so nas učili, da temelji na artikulacijski fonetiki, nam je vsekakor bližja kot akustična, temelječa na formantih. Angleški fonetik D. Jones je za potrebe preučevanja samoglasniških sestavov najrazličnejših evropskih in zunajevropskih jezikov skušal primerjavo samoglasnikov med njimi čimbolj objektivizirati in si je zato domislil serijo samoglasnikov, ki ne obstajajo v nobenem jeziku kot sistem, so pa enako oddaljeni drug od drugega, se jih da naučiti in z njimi primerjati samoglasnike vsega sveta. Če npr. trdimo, da je angleški (e) standardne izreke podoben slovenskemu (e)-ju, kot ga najdemo v slovenskem dvoglasniku (ej), to drži ali pa ne, ker je območje angleškega standardnega (e)-ja precej široko in ga različni ljudje različno izgovarjajo. Da se izognemo takim nesporazumom, si je Jones izmislil tako imenovane kardinalne vokale (Jones 1918; meni na voljo izdaja 1960, 31–35; Gimson 1980, 40–42). V primarni seriji obstajajo 4 sprednji in 4 zadnji kardinalni vokali (K i, e, ε, a; ɔ, o, u). Grafično so videti takole:

Sl. 2. Kardinalni samoglasniki D. Jonesa.

Oba skrajna samoglasnika (i) in (ɑ) sta določena artikulacijsko. Pri (i)-ju je sprednji del jezika dvignjen kar se da visoko proti trdemu nebu, vendar pa ne tako, da bi prišlo pri prehodu zraka na prosto do drgnjenja. Tako nastali glas bi lahko opisali kot skrajni (i). Na drugem koncu četverokotnika je (ɑ), pri njem je ves jezik kar najbolj nizko v ustih in je le njegov skrajni zadnji del rahlo dvignjen. Ostale sprednje kardinalne samoglasnike 2, 3, 4 (K e, ε, a) dobimo, če sprednji del jezika nižamo v enakomernih presledkih, tako da je slušna razdalja med vsakim od teh samoglasnikov kar se da enaka za fonetično izobraženega izgovarjalca. Pri zadnjih samoglasnikih 6, 7, 8 (K ɔ, o, u) se zadnji del jezika dviga v slušno enakih premikih. Pri samoglasnikih 1–5 ustnice niso zaokrožene, pri 6–8 pa so, pri vsakem glasu bolj. Že iz četverokotnika je razvidno, da so razdalje med sprednjimi samoglasniki večje kot med zadnjimi in akustični prikazi kardinalnih samoglasnikov to povsem potrjujejo (Ladefoged 1967, 98; primerjaj tudi našo sl. 1). Že Jonesu je bilo jasno, da kljub opisu teh samoglasnikov (razen (i) in (ɑ)) ne moremo z gotovostjo izgovarjati, če jih nismo nikdar slišali. Drži, da višina jezika pada od (i) do (a) in se dviga od (ɑ) do (u) in da se najvišji del jezika pri tem pomika od trdega proti mehkeemu nebu (artikulacijska fonetika), vendar za koliko natančno, pa določajo ušesa (slušna fonetika). Obstaja posnetek, na katerem Jones izgovarja te samoglasnike. Ker so kardinalni samoglasniki tvorili osnovo za opis vseh angleških samoglasnikov, bomo tudi slovenske primerjali s kardinalnimi in tako po-

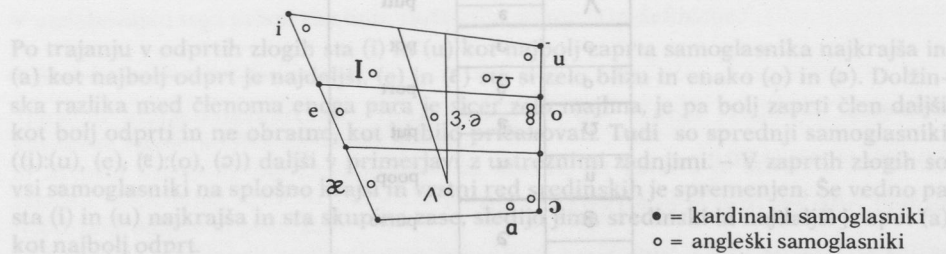
sredno prišli do kontrastiranja slovenskih in angleških.* Zaradi večje objektivizacije pri določanju kakovosti slovenskih samoglasnikov nisem Jonesovega posnetka zaigrala samo sebi, ampak še 3 slovenskim in 1 angleškemu jezikoslovcu, ki govori tudi slovensko.**

Sl. 3. Kardinalni in slovenski naglašeni samoglasniki.

Seveda je za vsak samoglasnik tako v slovenščini kot v angleščini možen določen odmik od začrtane lege, to je območje, v katerem je izgovor še vedno standarden. Slovenska (i) in (u) sta manj skrajna kot kardinalna. Slovenska (e) in (ɛ) sta blizu kardinalnima, oba nekoliko bolj odprta, (a) je srednje odprt samoglasnik. Vsi ocenjevalci so soglašali, da je slovenski (ɔ) povsem drugačen od kardinalnega. Dejansko je po višini jezika blizu slovenskega (a)-ja, od njega se loči po rahli zaokroženosti ustnic in jezik je neznatno pomaknjen nazaj, vsekakor je bolj velaren od slovenskega (a)-ja, a je težje določiti njegovo stopnjo velarnosti, zato je zarisan z več križci. Da sta si slovenska (a) in (ɔ) slušno veliko bližja kot slovenski (ɔ) in (o), sem se prepričala pri narekovanju slovenskih samoglasnikov posamično, izven sobesedila, ko so me študentje pri narekovanju (ɔ)-ja spraševali, ali mislim (a) ali (ɔ). Da prehajata naglašeni in nenaglašeni (ɔ) v nekaterih narečjih v (a), pa je itak znana stvar.

Naslednji četverokotnik prikazuje kardinalne in angleške samoglasnike. Lega angleških samoglasnikov je v glavnem po Gimsonu (1980):

Sl. 4. Kardinalni in angleški samoglasniki

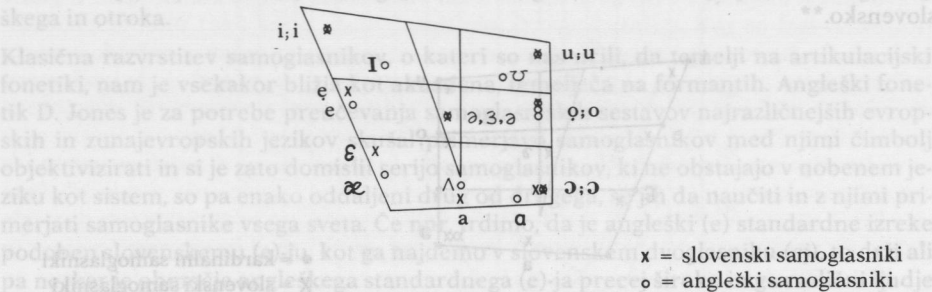
*Zaradi lažje primerjave med obema samoglasniškima sestavoma sem se odločila za naslednje simbole v transkripciji:

slovenski: (i, ɛ, ɐ, a, ɔ, o, u);

angleški: (i, I, e, æ, ʌ, ɔ, o, ʊ, u, ʌ, ɜ, ə).

** Profesorjem M. Kos, V. Majdiču, F. Žagarju in M. Davis se prav lepo zahvaljujem za njihovo sodelovanje.

Ce zdaj slovenski in angleški samoglasniški sestav prenesemo v isti četverokotnik, dobimo naslednjo podobo:

Sl. 5. Slovenski in angleški samoglasniki

Na podlagi tega predvidevamo, s katerimi slovenskimi samoglasniki bo Slovenec nadomestil angleške, ko se bo učil angleščine, in nasprotno, katere težave bo imel Anglež s slovenščino. To so seveda teoretična predvidevanja na podlagi kontrastivne analize. Dejanske napake bi razkrila analiza konkretnih napak posameznega učenca ali učencev, ker nanje vplivajo še drugi faktorji, o katerih ne bomo tu razpravljali.

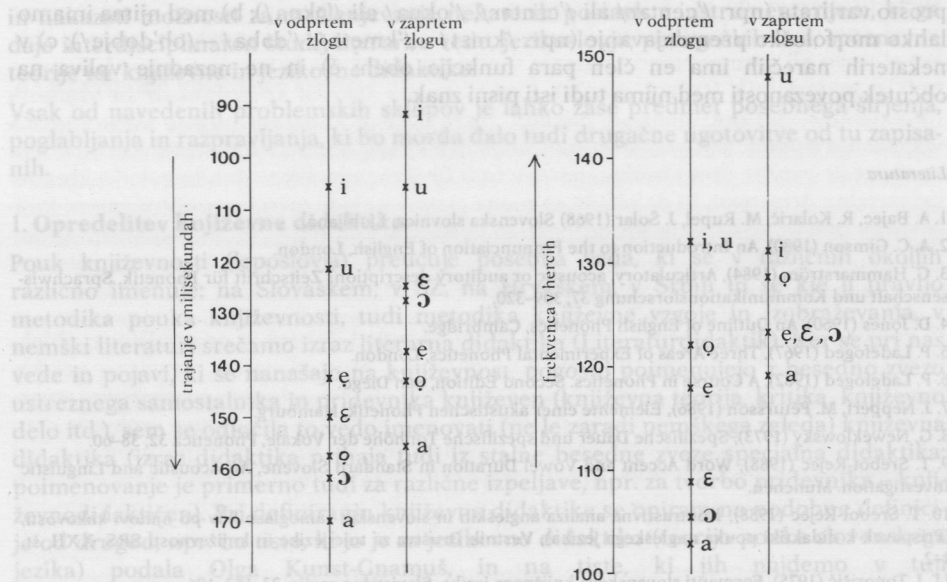
angl.	slov.	angl.
i	i	peat
I	ə	pit
e	e	pet
æ	ɛ	pat
ɑ	a	part
ʌ	ə	putt
ɔ	ɔ	pot
o	o	port
ʊ	ə	put
u	u	poop
ɜ	ə	purse
ə	ə	but

Sl. 6. Preglednica pričakovanih nadomeščaj angleških samoglasnikov s slovenskimi pri Sloven-cu, ki se uči angleščine

Oglejmo si še en način, ki bi morda utegnil osvetliti kakovost slovenskih samoglasnikov, pa ni običajen, ker je povezan samo z navpičnim premikom jezika – z višino jezika – in ne z vodoravnim, to se pravi z gibanjem jezika naprej in nazaj. Splošno znano

je, da imajo samoglasniki svojo inherentno dolžino in frekvenco. Literaturo o tem je najti v razpravi G. Neweklowskega (1973). Čim bolj zaprt je samoglasnik – čim višji je jezik – tem krajši je samoglasnik in tem višja je njegova frekvenca v sicer identičnem okolju. To se pravi, da kažejo dolžine in frekvenca na navpično oddaljenost med posameznimi samoglasniki, ne povedo pa ničesar o tem, ali je samoglasnik sprednji ali zadnji.

Če razvrstimo slovenske samoglasnike po njihovih inherentnih dolžinah in frekvencah (Srebot-Rejec 1988, 23–25, 33–35), dobimo naslednjo preglednico:

Sl. 7. Inherentna dolžina in frekvenca slovenskih samoglasnikov (brez (ə)-ja) v naglašanih odprtih in zaprtih zlogih (govorec Ju)

Po trajanju v odprtih zlogih sta (i) in (u) kot najbolj zaprta samoglasnika najkrajša in (a) kot najbolj odprta je najdaljši. (e) in (ε) sta si zelo blizu in enako (ø) in (ɔ). Dolžinska razlika med členoma enega para je sicer zelo majhna, je pa bolj zaprti člen daljši kot bolj odprti in ne obratno, kot bi bilo pričakovati. Tudi so sprednji samoglasniki ((i):(u), (e), (ε):(ø), (ɔ)) daljši v primerjavi z ustreznimi zadnjimi. – V zaprtih zlogih so vsi samoglasniki na splošno krajši in vrstni red sredinskih je spremenjen. Še vedno pa sta (i) in (u) najkrajša in sta skupina zase, sledijo jima sredinski in najdaljši je spet (a) kot najbolj odprta.

Pri frekvencah samoglasnikov pade v oči dejstvo, da so samoglasniki v odprtih zlogih znatno nižji od teh v zaprtih. To je pripisati vplivu akcenta, ki ga podpira še dejstvo, da so odprti zlogi daljši od zaprtih. Ju namreč izgovarja odprta zloga podobno akutu, zaprte pa podobno cirkumfleksu. V odprtih zlogih imamo 3 skupine: (i), (u), zaprta sredinska samoglasnika (e), (ø) in odprte samoglasnike (ε), (ɔ), (a). Vrstni red je še vedno isti: zaprti, sredinski, odprti, le da sta tokrat odprta člena sredinskega para v skupini z (a)-jem in ne s svojim zaprtim parom. Frekvenčni razpon v zaprtih zlogih bi

bil znatno manjši kot v odprtih, če ne bi izstopal (u) s svojo visoko frekvenco, sicer pa imamo močan sovpad sredinskih samoglasnikov.

Če na kratko povzamemo: inherentne dolžine in frekvence potrjujejo zaprtost (i)-ja in (u)-ja ter odprtost (a)-ja, kažejo pa večjo povezanost med sredinskimi samoglasniki kot slušna zaznava, kjer mora biti razlika med (e) in (ɛ) ter (o) in (ɔ) povsem jasna in očitna, zato da lahko tvorijo v naglašenem zlogu 4 foneme. Kljub slušno tako veliki razliki med obema e-jema in o-jema občuti Slovenec iz psiholoških razlogov e/ in o/ kot posebej povezana glasova. Razlogov za to je več: a) v nekaterih besedah lahko prosto variirata (npr. /'centər/ ali /'cɛntər/, /'ɔkna/ ali /'ɔkna/); b) med njima imamo lahko morfološko premenjavanje (npr. /kmɛt/ – /'kmɛta/, /'dɔba/ – /ob'dɔbje/); c) v nekaterih narečjih ima en člen para funkcijo obeh; č) in ne nazadnje vpliva na občutek povezanosti med njima tudi isti pisni znak.

Literatura

1. A. Bajec, R. Kolarič, M. Rupel, J. Šolar (1968) Slovenska slovnica, Ljubljana.
2. A. C. Gimson (1980), An Introduction to the Pronunciation of English, London.
3. G. Hammarström (1984), Articulatory, acoustic or auditory description? Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung 37, 309–320.
4. D. Jones (1960), An Outline of English Phonetics, Cambridge.
5. P. Ladefoged (1967), Three Areas of Experimental Phonetics, London.
6. P. Ladefoged (1982), A Course in Phonetics. Second Edition, San Diego.
7. J. Neppert, M. Pétursson (1986), Elemente einer akustischen Phonetik, Hamburg.
8. G. Neweklowsky (1973), Spezifische Dauer und spezifische Tonhöhe der Vokale, Phonetica 32, 38–60.
9. T. Srebot-Rejec (1988), Word Accent and Vowel Duration in Standard Slovene, An Acoustic and Linguistic Investigation. München.
10. T. Srebot-Rejec (1988), Kontrastivna analiza angleških in slovenskih samoglasnikov po njihovi kakovosti, (Prispevek k didaktiki pouka angleškega jezika), Vestnik Društva za tuje jezike in književnosti SRS, XXII, št. 1–2.
11. J. Toporišič (1975), Formanti slovenskega knjižnega jezika. Slavistična revija, 23, 153–196.

Summary

UDK 801.441:808.63:802.0

VOWEL QUALITY IN SLOVENE AND ENGLISH

Vowel quality in Slovene and English is examined from the acoustic, articulatory and auditory standpoint. The formant chart (Fig. 1) is based on the formant values of J. Toporišič for the Slovene vowels and on J. C. Wells for the English and follows P. Ladefoged as to method. The Slovene vowel system is then compared with the Cardinal Vowels of D. Jones (Fig. 3). The English vowel diagram follows A. C. Gimson (Fig. 4). The two vowel systems are then contrasted in one diagram (Fig. 5). Fig. 6 represents the expected vowel substitutions for Slovene learners of English. Fig. 7 presents the distribution of Slovene vowels as to inherent duration and frequency in open and closed syllables because it should indicate the tongue height of vowels though it cannot give any information about their backness.

SMOTRI, VSEBINE IN METODE POUKA SLOVENSKE KNJIŽEVNOSTI

V članku poskušam skicirati problemske sklope književnodidaktičnega raziskovanja in nakazati možnosti za razčlenjevanje nekaterih postavk z instrumentarijem, ki ga daje interdisciplinaren študij literarne vede, jezikoslovja, pedagoških ved, spoznavne teorije ter književne in jezikovne didaktike.

Vsak od navedenih problemskih sklopov je lahko zase predmet posebnega širjenja, poglobljanja in razpravljanja, ki bo morda dalo tudi drugačne ugotovitve od tu zapisanih.

1. Opredelitev književne didaktike

Pouk književnosti (leposlovja) preučuje posebna veda, ki se v različnih okoljih različno imenuje: na Slovaškem, v SZ, na Hrvaškem, v Srbiji in še kje ji pravijo metodika pouka književnosti, tudi metodika književne vzgoje in izobraževanja, v nemški literaturi srečamo izraz literarna didaktika (Literaturdidaktik). Ker se pri nas vede in pojavi, ki se nanašajo na književnost, pogosto poimenujejo z besedno zvezo ustreznega samostalnika in pridevnika književen (književna teorija, kritika, književno delo itd.), sem se odločila to vedo imenovati (ne le zaradi nemškega zgleda) književna didaktika (izraz didaktika prihaja tudi iz stalne besedne zveze specialna didaktika; poimenovanje je primerno tudi za različne izpeljave, npr. za tvorbo pridevnika – književnodidaktičen). Pri definiranju književne didaktike se opiram na podobne definicije od drugod, npr. na tisto, ki jo je za jezikovno didaktiko (teorijo pouka slovenskega jezika) podala Olga Kunst-Gnamuš, in na tiste, ki jih najdemo v tuji specialnodidaktični ali naši splošnodidaktični literaturi.¹ Književna didaktika je torej veda o smotrih (ciljih), vsebinah in metodah pouka književnosti. Je interdisciplinarna in uporabna.

V nadaljevanju tega prispevka bom razčlenila pojme iz te definicije.

2. Smotri pouka književnosti²

Temeljne vzgojno-izobraževalne smotre katerega koli učnega predmeta, torej tudi književne vzgoje, sooblikuje več dejavnikov:

- a) Splošni družbeni vzgojno-izobraževalni smotri, od katerih je odvisno, ali bomo vzgajali »svobodno, kritično, demokratično in ustvarjalno osebnost« ali pa »dogmatično, podredljivo in poslušno«.³
- b) Temeljne značilnosti predmeta preučevanja in poučevanja, kakor jih odkriva ustrezna stroka – torej temeljne značilnosti leposlovja, kakor jih opredeljuje literarna veda, ki literarno delo označuje kot besedno umetnino z estetsko, spoznavno in etično funkcijo; to naj bi učenec pri književni vzgoji tudi dojel.
- c) Stvarnost, vsakdanja praksa. Ta je pokazala, da Slovenci premalo berejo in da jih je treba za branje načrtno motivirati.

Gotovo je zavest o delovanju vseh teh silnic vplivala tudi na dosedanja razmišljanja slovenskih literarnih strokovnjakov o smotrih književne vzgoje. Tako je za Borisa Pa-

ternuja temeljna naloga književne vzgoje razvoj bralne kulture,⁴ za Meto Grosmanovo pa razvoj bralne sposobnosti, ki jo definira kot »sposobnost poglobljenega in polnega doživljanja ter razumevanja leposlovja za potrebe lastne interpretacije«.⁵ Podobno razumejo glavno nalogo književne vzgoje tudi drugod, le da jo nekoliko drugače imenujejo. (Npr. A. C. Baumgärtner iz Würzburga pravi, da gre za »samostojno kritično udeležbo v literarni komunikaciji«.⁶) Da bi ugotovili, ali gre za razvoj »sposobnosti« ali za razvoj »kulture«, pa tudi zato, da bi zaslutili poti za uresničevanje tako formuliranega smotra, moramo poklicati na pomoč didaktični instrumentarij.

Didaktika pravi, da je vsako učenje oz. vzgojno-izobraževalni proces »pridobivanje znanj, sposobnosti, kvalifikacij, izkušenj in stališč, na osnovi katerih bo študent oblikoval novo ali spremenjeno ravnanje v odnosu do okolja in samega sebe«.⁷ Beremo tudi o materialnih (razvoj znanja), funkcionalnih (razvoj sposobnosti) in vzgojnih (oblikovanje vrednot) nalogah pouka.⁸ Torej tudi za književno vzgojo velja, da ima večplasten smoter, zajemajoč oblikovanje znanja, sposobnosti in kulture. Ker se v tem procesu ne razvija samo bralna, ampak tudi književnoraziskovalna in celo književno-ustvarjalna dejavnost, bi dejali, da so njene glavne naloge oziroma smotri: razvoj književnega znanja, književnih sposobnosti in književne kulture.

2.1 Pridobivanje književnega znanja

V. Poljak pravi, da je znanje »sistem ali logični pregled dejstev in posplošitev o objektivni stvarnosti«.⁹ Glede na spoznavno zahtevnost J. Širec ta sistem razvršča v več kategorij: spominsko znanje (pasivna ali aktivna reprodukcija dejstev o objektivni stvarnosti), razumsko znanje (vzročno-posledično razumevanje informacij v okviru drugih), operativno (uporaba naučenega v novih primerih) in ustvarjalno (izvirnost pri reševanju problema).¹⁰ Šolski cilj je operativno produktivno, uporabno, funkcionalno znanje, z elementi ustvarjalnega, seveda pri pouku ni izključeno tudi pridobivanje drugih vrst znanja.

Pridobivanje književnega literarnozgodovinskega in literarnoteoretičnega znanja za torej pomeni sistematično usvajanje dejstev, pojmov, definicij, metod v zvezi z leposlovjem, zlasti na stopnji razumskega, operativnega ter tudi ustvarjalnega znanja. (Spodbujanje razumskega znanja – razumevanja informacije v okviru drugih – najdemo v vseh naših literarnozgodovinskih in literarnoteoretičnih učbenikih in priročnikih, lep zgled za spodbujanje operativnega in elementov ustvarjalnega znanja pa – z metodološkega vidika – npr. v Besedni umetnosti Silve Trdinove, ki vsebuje po vsakem poglavju v vajah in nalogah obilo priložnosti za samostojno rabo pridobljenega znanja in ustvarjalnost.) – Kakovostno književno znanje je pogoj za poln razvoj književnih sposobnosti.

2.2 Pridobivanje književnih sposobnosti

Po Poljaku je sposobnost »kvaliteta osebnosti, ki je tako formirana, da uspešno opravlja kakšno dejavnost«.¹¹ Sposobnosti se razvijajo postopoma, na osnovi določenega znanja, in so trajne. Književne sposobnosti so potemtakem sposobnosti za uspešno samostojno ukvarjanje z leposlovjem. Povzemajoč po Rosandiču¹² bi jih lahko delili na bralno, književnoraziskovalno, poučevalno in sposobnost ustvarjalnega (leposlovnega) pisanja. Naloga pouka književnosti je torej razvijati vse te vrste književnih sposobnosti. Zagotovo pa so vse povezane z bralno, tj. sposobnostjo lastne interpretacije (doživljanja, razumevanja in vrednotenja) konkretnega umetnostnega besedila, ki je

zato pri pouku književnih sposobnosti prvi cilj. Pri pouku književnosti se razvija z doslednim spodbujanjem učenčeve čustvene, razumske, fantazijske ... dejavnosti ob stiku z besedilom. Razvita bralna sposobnost ustvarja trajno potrebo po branju leposlovja¹³ in je zato pogoj za bralno kulturo.

Najbrž ni težko sklepati, kakšne dejavnosti opravlja človek, ki ima razvite še druge književne sposobnosti. Dodajmo le še to, da se poleg literarnih sposobnosti razvijajo pri pouku književnosti tudi sporazumevalne zmožnosti za tvorjenje in razumevanje neumetnostnih besedil v zvezi s književnostjo, npr. strokovnih ali publicističnih, saj se bralec o prebranem delu informira in izraža navadno v eni od neumetnostnih zvrsti.

2.3 Razvijanje književne kulture

Če kulturo v skladu z eno od definicij tega pojma razumemo kot »norme in vrednostne sisteme«,¹⁴ bi torej književna kultura pomenila človekovo dojemanje branja, pisanja itd. leposlovja kot spoznavne, estetske in etične vrednote, bralna kultura pa duhovno potrebo po branju leposlovja kot možnosti za estetsko uživanje, poti za samospoznavanje in notranje bogatenje ter polnejše doživljanje in razumevanje sveta in človeka, v tej zvezi grajenje vsakršne humanistične, tudi narodne zavesti. Bralna kultura torej pomeni pozitivno osmišljeno splošno bralno sposobnost, uzaveščno ljubezen do branja, dojemanje knjige kot prijateljice, polnejši in kakovostnejši način življenja, zato je upravičeno najvišji smoter književne vzgoje. Bralna in književna kultura se gradita postopoma, skozi celotno šolanje, v demokratični pedagoški komunikaciji, ki mladega človeka usposablja za branje, mu osmišlja stik s knjigo in ga vzgaja v zavednega ljubitelja, strokovnjaka, tudi pisca.

Taka bralna oz. književna kultura gotovo prispeva tudi k približevanju humanističnemu vzgojnemu idealu – razvoju svobodne, demokratične, kritične in ustvarjalne osebnosti – ki si ga je kot optimalno projekcijo zastavila tudi naša vzgojno-izobraževalna dejavnost.

2.4 Smotri in obstoječa praksa

Ogledali si bomo le nekaj vidikov uresničevanja temeljnega književnovzgojnega smotra – razvoja bralne sposobnosti in kulture. Ne da bi se spuščali v podrobnejšo analizo, lahko tudi v našem primeru pritrdimo J. Šircu, ko pravi, da so naši učni načrti pretežno učnovsebinski in abstraktni, da so torej konkretni cilji implicitno določeni z učnimi vsebinami in jih mora učitelj šele poiskati.¹⁵ (Vemo, da za tako delo nima dovolj specialnodidaktičnega znanja.) J. Širec tudi meni, da to niti ni v celoti učiteljeva naloga, saj bi konkretizacijo učnih ciljev od splošnih do skupinskih (za posamezne učne teme) in celo do operativnih (za učne enote) »lahko na nacionalni ravni uspešno opravila samo skupina pristojnih izvedencev, med katere sodijo seveda tudi učitelji praktiki«;¹⁶ ti izvedenci so: didaktik, specialni didaktik, predstavnik znanstvene discipline, učitelji praktiki, pedagog, psiholog in zastopnik uporabnikov, učencev oz. staršev. Čeprav se s takim konceptom učnega načrtovanja morda ne strinjamo v celoti, pa vsekakor ne moremo mimo ugotovitve, da ga naša praksa učnega načrtovanja (sodeč po izkušnjah z usmerjenim izobraževanjem) niti ne upošteva in najbrž niti ne pozna. Tudi prenovljeni književnovzgojni učni načrti za srednje usmerjeno izobraževanje so pretežno vsebinsko naštevalni, glede smotrov (ciljev) pa zelo splošni.¹⁷ – Naše učno načrtovanje je torej daleč od učnociljnega, takega, ki bi ob posameznih vsebinah zastavljalo jasne cilje, ki izvirajo iz narave teh vsebin in iz katerih so vidne tudi metode njihove

vega uresničevanja. Pa ne zato, da bi učitelja dogmatično utesnjevali pri njegovi ustvarjalnosti, ampak zato, da bi mu strokovno pomagali pri načrtovanju intenzivnosti, diferenciacije in individualizacije pouka v lastni praksi.

Tudi zato, ker nimamo pred očmi potrebe po konkretnem opredeljevanju književnovzgojnih smotrov v učnih načrtih, je uresničevanje v praksi nedosledno.

Ozrimo se na najnovejše učbenike. Nova serija beril za srednje šole¹⁸ obeta solidno reproduktivno in razumsko literarno znanje, ne jamči pa za operativno, saj ne nudi možnosti za učenčovo dejavno udeležbo, za uporabo pridobljenih spoznanj. Ker pa se sposobnosti razvijajo skozi lastno dejavnost, kakršno v učbeniku najbolj spodbujajo npr. vaje in naloge, je vprašanje, ali učbenik brez njih kljub strokovni korektnosti vodi k razvoju bralne in drugih književnih sposobnosti in kulture. V tem pogledu se je vsekar bolj odrezal novi učbenik za sedmi razred osnovne šole, *Vezi med ljudmi*.¹⁹

In pouk? Pri obravnavanju nove snovi je opazen precejšen napredek.

Učitelji v sodelovanju z učenci že v veliki meri sledijo glavnemu književnovzgojnemu smotru – razvoju bralne sposobnosti in kulture skozi doživljajski in razumski stik z besedilom. Toda pouk ima poleg obravnavanja nove snovi tudi druge stopnje: motiviranje, vadenje, ponavljanje, preverjanje.²⁰ V vseh teh fazah se na glavni smoter rado pozablja. Ne le »utečeni« učitelji, ampak tudi s svežimi strokovnimi spoznanji bogati študentje npr. pri uvodni motivaciji za delo pri učni uri najraje reproduktivno ponavljajo že znano učno snov, čeprav bi, denimo, lahko preizkusili znanje učenčev ob kakem novem besedilu – da o drugih možnostih za motiviranje sploh ne govorimo. Predvsem se na glavni smoter rado pozablja pri preverjanju znanja. Analiza nekaterih vprašanj in nalog pri pouku književnosti kaže, da še vedno najraje zahtevamo reprodukcijo literarnih dejstev, manjkrat pa poglobljanje v konkretno besedilo ob vprašanjih in nalogah ali samostojno bralčovo interpretacijo.²¹ Tako bralcu pri pouku književnosti v glavnem ni treba dokazovati bralne sposobnosti, odnos do knjige (književno kulturo) si oblikuje precej pasivno, sledeč bolj avtoritativnim sodbam kot lastni izkušnji.

Vse to pomeni, da smo s spodbujanjem razvoja književnih, predvsem bralne sposobnosti in kulture, v naši praksi nekako na pol poti. Mnogo je še skritih rezerv, ki bi jih lahko bolj uveljavili s premišljenim, strokovno utemeljenim ravnanjem glede na književnovzgojne smotre ter izbiro vsebin in metod za njihovo uresničevanje.

(Nadaljevanje v prihodnji številki)

Opombe

¹ Prim. Olga Kunst-Gnamuš, *Kako razvijati teorijo o pouku slovenskega jezika*, JiS 1982/83, št. 6 ali npr. nemški zbornik razprav *Literaturunterricht heute – warum und wie. Eine Zwischenbilanz*. Herausgegeben von F. J. Payrhuber und A. Weber. Verlag Herder Freiburg im Breisgau 1978. Prim. tudi Jože Širec, *Kako operativiram izobraževalni učni cilj*, Ljubljana 1984.

² V skladu z razlago J. Širca v n. d. uporabljam izraz »smoter« za »najbolj abstraktni, usmerjevalni vzgojno-izobraževalni cilj« (9), na ravni šolskega predmeta ali predmetnega področja, izraz »cilj« pa za njegove konkretne izpeljave na ravni npr. učnih tem ali enot.

³ O. Kunst-Gnamuš, n. čl., 180.

⁴ Prim. B. Paternu, *Kaj hočemo s poukom književnosti*. JiS 1983/84, št. 5.

⁵ M. Grosman, *Pouk literarne interpretacije*. JiS 1978/79, 141.

Književnovzgojni smoter opredeljuje tudi V. Cuderman: »usposabljanje učencev za estetsko doživljanje, razumevanje in vrednotenje besednih umetnin«, (magistrska naloga, 1981, gl. op. 53).

- ⁶ A. C. Baumgärtner, Ansätze zu einem integrativen Literaturunterricht. Ziele – Gegenstände – Methoden. Nav. zbornik, 92.
- ⁷ B. Marentić-Požarnik, Nova pota v izobraževanju učiteljev, Ljubljana, 1987, 24.
- ⁸ Prim. Vladimir Poljak, Didaktika, Ljubljana 1974.
- ⁹ V. Poljak, n. d., 19.
- ¹⁰ Prim. J. Sirec, n. d.
- ¹¹ V. Poljak, n. d., 21.
- ¹² Prim. Dragutin Rosandić, Metodika književnog odgoja i obrazovanja, Zagreb 1986, pogl. Programsko iskazivanje sposobnosti i aktivnosti.
- ¹³ Prim. M. Grosman, Pouk bralne sposobnosti. JiS 1986/87, št. 5, 6.
- ¹⁴ Leksikoni CZ, Družboslovje, Ljubljana 1979, geslo kultura, str. 155.
- ¹⁵ Prim. J. Sirec, n. d.
- ¹⁶ J. Sirec, n. d., 22.
- ¹⁷ Prim. Učni načrt za predmet: Slovenski jezik in književnost. Predlog. Januar 1987.
- ¹⁸ Prim. Kolšek, Lah, Simenc, Berilo I. Maribor 1987.
- ¹⁹ Prim. Kocijan, Simenc, Vezni med ljudmi. Slovensko berilo za sedmi razred osnovne šole, Ljubljana 1987.
- ²⁰ Prim. V. Poljak, n. d.
- ²¹ Analiza nalog z ljubljanskega področnega tekmovanja za Cankarjevo priznanje, 1988.

DOKTORJU ŠTEFANU BARBARIČU V SPOMIN

Zapustil nas je velik ljubitelj besedne umetnosti, njen tenkočutni raziskovalec in zvest strokovni kolega.

Barbarič v stroki ni pristajal na površnost, na nič, kar je opravljeno na hitro, za čimer ne stoji ali dokument ali izvirna, prodorna misel. Dobro se še spominjamo njegovih seminarskih nastopov v študentskih letih. V literarnozgodovinskem seminarju je zaprosil za besedo, čim je bralec diplomskega dela ali razlagalec kakšnega literarnozgodovinskega vprašanja zdrsnil v abstraktno prepričevanje. Največkrat je opozoril, da dokument omogoča in dovoljuje razmišljanje in sklepati o problemu tako in nič drugače. Oditej je veljal za erudita, za poznavalca tudi »drobnih« podatkov, in zato za pisca zanesljivih literarnozgodovinskih, literarnoteoretskih in kulturoloških razprav.

Nimam namena naštevati, še manj kritično vrednotiti dognanja, ki jih je s čisto znanstveno vestjo vgradil v našo literarno zgodovino in kulturo, saj bo čas, ki neizprosno izmeri vrednost in nevrednost vsakršnega pisanja, postavil na pravično mesto tudi njegovo. Že zdaj pa je nedvomno videti, da je nekatera poglavja iz naše kulturne minulosti rodovitno odprl in tehtno presodil: takšna so njegova »prekmurjana«, takšen je Turgenjev in slovenski realizem, takšen njegov »znameniti Slovenec« Josip Jurčič, številne razprave od humanizma in protestantizma preko romantike do nove romantike in še naprej do socialnega realizma, dalje študije o Ivanu Prijatelju in številni članki o slovensko-madžarskih, slovensko-hrvaških in slovensko-slovaških stikih. Objavljal je v slovenščini, srbohrvaščini, madžarščini, nemščini in francoščini.

Tudi je treba povedati, da slonijo njegove razprave in knjige na ustrezni teoretski podlagi.

Bil je namreč odprt za teoretske pobude, nobenega novega poglavja iz literarne teorije ni vnaprej zavračal, a vsakega je sprejemal kritično. Samo sinteza ustvarjalnih metod mu je kaj veljala, prežarjena z bistri- no duha, ki ga je prinesel s seboj s sveže pa- nonske zemlje.

Ta večno nemirni in iščoči duh je imel dra- goceno lastnost, ki ni dana vsakomur: ni- koli ni skrival, kaj dela, kakšno vprašanje raziskuje in s kakšnim načinom bi ga ute- gnil najboljše razrešiti. Kadar smo ga npr. obiskali v Slovanski knjižnici, je vsakič po- drobno pripovedoval o tej ali drugi temi, o kateri je razmišljal, glasno je presojal, kar so o njej že povedali, hkrati pa razkrival svoje poglede in dognanja. Zmerom me je presenečal z ustvarjalno domišljijo, z za- nosnim pripovedovanjem, ki sta zapuščala za seboj nove misli, nova spoznanja in ustvarjalne spodbude.

Nič manj kot literarnozgodovinski in lite- rarnoteoretski problemi so ga zaposlovali in vznemirjali naši kulturni deficit. Med- nje je štel na primer sintetične razglede po naši umetnostni in kulturni kritiki. Več let se je vračal k misli, da bi tudi Slovenci mo- rali dobiti knjižnico o svojem kritičnem in tudi o slabo kritičnem duhu, zbrati ustvar- jalne in zavirajoče zaletе kritičnega duha, zato da bi videli, kaj in kako graditi organ- sko naprej, s kakšnimi izkušnjami in zablo- dami minulih mislecev rasti danes v svojo podobo. Misel je ostala na skalnatih tleh.

Prav tako zaman si je prizadeval za preno- vljeno in bolj sintetično napisano sloven- sko literarno zgodovino, ki bi kvalitetno slovstvo poskušala razložiti na način, da bi ga mogel z zanimanjem doživeti vsak izo- braženec. Ne bomo pravični Barbariču in ne sebi, če bomo njegovi pobudi pozabili.

Bil je prijateljsko sproščen in neposreden ves čas, kar je prenašal breme rojstnega Prekmurja. Četudi ne doma iz družine sezonskih delavcev, je bil »sezonski delavec« več kulturnih in znanstvenih ustanov. A vsako delo, ki ga je sprejel – na gimnaziji, na univerzi, pri Slovenski Matici in nazadnje v Slovanski knjižnici – je opravljal pošteno, odgovorno in zvesto, opravljal ga je kot plemeniti izobraženec, opravljal z

mislijo, da mora stroki, ustanovi ali pa Slavističnemu društvu ohraniti in poglobiti nacionalni ugled in pomen.

Srečni smo, da je delal z nami, da je zvesto služil literarni znanosti, da je vsem težavam navkljub ostal do zadnjega pokončen mož in ustvarjalec.

Franc Zadravec
Filozofska fakulteta v Ljubljani

Jubileji

JOŽE SEVER

ZAPIS OB ŠESTDESETLETNICI

Pisati o Jožetu Severju, slavistu in rusistu, ki je letošnjega 20. junija dopolnil šestdeset let, pomeni pisati o človeku in pedagogu, kakršnih v našem času in prostoru ni ravno veliko; če ob tem pomislimo, da je Jože Sever predvsem rusist, pa lahko dodamo, kakršnih je, žal, zaradi neljubih razmer in tu in tam še vedno prisotnega obskurantstva malo, zelo malo, premalo. Če naj to izjemnost označimo nekoliko bolj oprijemljivo, potem bi zapisali, da je Severjeva posebnost v njegovi zavzetosti za stroko in v pogumu, da vztraja pri uveljavljanju duhovnih vrednot, katerim sta sodobni pragmatizem in voluntarizem dodeljevala in jim še vedno dodelujeta predvsem služnostno in kvečjemu še dekorativno vlogo. Ena od osrednjih duhovnih vrednot je za Jožeta Severja živa človeška Beseda, njej je posvetil tudi najdragocenejše moči svojega intelekta. Beseda oziroma jezik je zanj kompleksen pojav. Sever v jeziku ne ceni samo njegove komunikacijske funkcije, jezik je zanj celostni izraz posameznika in človeške skupnosti, je reprezentant kulture oziroma kultur, celovitega človeka z njegovo zavestjo in podzavestjo, racionalnim in iracionalnim v njem, z njegovo voljo, emocijo in strastjo, in kot tak realno prisotna ali odsotna in tudi možna sestavina našega sveta, naše kulture, razgledanosti, našega razumevanja in poznavanja sočloveka in njegove drugačnosti. – Sam Jože Sever bi svoj odnos do jezika najbrž izrazil na drug način, predvsem bi opozoril, da moramo zelo dobro poznati jezik, če hočemo o njem razmišljati in ga uporabljati. – Skrb za vsestransko jezikovno znanje je odlikovala Jožeta Severja tako med študijem kot pozneje na delovnem mestu. Povsod se mu je tudi poznala gimnazijska klasična izobrazba, ki je poleg drugega negovala in razvijala zanimanje za celovitost besedila z njegovimi jezikovnimi, širše duhovnimi in ne nazadnje etičnimi vrednotami.

Klasično gimnazijo je Jože Sever obiskoval v Ljubljani in jo dokončal leta 1947. Istega leta se je vpisal na Filozofsko fakulteto Univerze v Ljubljani in tam poslušal predavanja iz slovenskega, ruskega in angleškega jezika in književnosti. Diplomiral je leta 1955, študij se mu je zavlekel zaradi bolezni. Po diplomi je poučeval do leta 1959 slo-

venščino na gimnaziji in osnovni šoli v Kočevju, potem slovenščino, srbohrvaščino in angleščino na učiteljsišču v Novem mestu, jeseni leta 1961 je prešel na novomeško gimnazijo. Tam je v pretežni meri poučeval ruski jezik in v manjši meri slovenski jezik in književnost. Z letom 1961 se prične Severjeva rusistična kariera, ki ga je ob izredno vestnem in inovativnem delu z učenci in nenehnem izpopolnjevanju, med drugim tudi na tečajih v Sovjetski zvezi, privedla do tega, da je leta 1971 prevzel pri Zavodu SR Slovenije za šolstvo delo honorarnega svetovalca za ruski jezik in na tem mestu več let vodil aktiv učiteljev ruskega jezika. Jože Sever je tako postal med slovenskimi srednješolskimi učitelji vodilni rusist in to tudi potrjeval tako z uspehi svojih učencev, ki so na tekmovanjih iz ruskega jezika dobili več republiških in tudi zveznih priznanj, kot z izredno domiselno vodenimi strokovnimi rusističnimi seminarji, na katerih so slovenski rusisti dobivali široke razglede po sodobnem ruskem jeziku, sodobni ruski literaturi in kulturi ter metodiki poučevanja. Kot priznan jezikovni pedagog se je udeležil tudi mednarodnih kongresov učiteljev ruskega jezika in književnosti v Varni in Varšavi.

Svoje visoko jezikoslovno znanje in kritično zavest je Jože Sever dokazal kot soavtor Rusko-slovenskega učnega slovarja (1977), Rusko-slovenskega in slovensko-ruskega slovarja, ki bo v kratkem izšel pri ljubljanski Cankarjevi založbi in založbi »Russkij jazyk« iz Moskve, ter pisec recenzij o Slovenskem jeziku 1-4 Jožeta Toporišiča, Slovnici ruskega knjižnega jezika Franceta Jakopina in ruskih jezikovnih vadnic Vlaste Tominšek. Poleg tega se je izkazal kot prevajalec strokovnih besedil iz ruščine in srbohrvaščine v slovenščino in iz slovenščine v ruščino. Svoje strokovno delo je Jože Sever dopolnjeval tudi z urednikovanjem (zbornik 225 let novomeške gimnazije, 1971 idr.) ter s kulturnozgodovinskim vodnikom Po Dolenjski od Škofljice do Bogenšperka, ki ga je objavil v naši reviji v letih 1986/87 in 1987/88.

Od leta 1981 je Jože Sever lektor za ruski jezik na Filozofski fakulteti v Ljubljani, kjer ima poleg lektorata iz ruskega knjižnega jezika za rusiste in posebej za nerusiste tudi vaje in predavanja iz ruske slovnice, stilistike in prevajanja ter specialne didaktike ruskega jezika. V zadnjih letih je med tistimi, ki skušajo popraviti napake t. i. usmerjene-ga vzgojnoizobraževalnega programa, v prizadevanjih po obnovi in prenovi jezikovnega izobraževanja znova obnavlja aktiv učiteljev ruskega jezika. Jože Sever je med tistimi, ki se ne vdajo, ker se zavedajo vrednot, ki so jim posvetili svoje življenje. In zato ga cenimo in mu želimo še veliko uspehov.

Aleksander Skaza
Filozofska fakulteta v Ljubljani

JOŽE GREGORIČ IN NJEGOV SLOVAR KOSTELSKEGA GOVORA

OB OSEMDESETLETNICI ROJSTVA

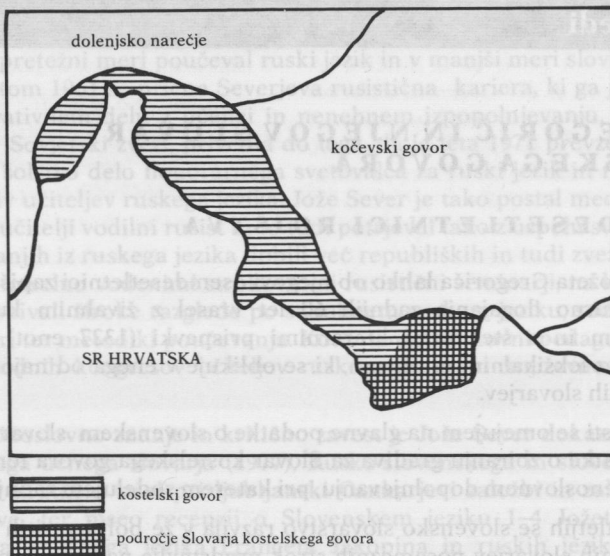
Za profesorja Jožeta Gregoriča lahko ob njegovi osemdesetletnici zapišemo, da se je v slovensko kulturno dogajanje zadnjih 60 let vrasel z živahnim kulturno-organizacijskim delom in s številnimi literarnimi prispevki (1327 enot),¹ v slovensko jezikoslovje pa z leksikalnim gradivom, ki se oblikuje v enega od najboljšejših slovenskih narečnih slovarjev.

Ob tej priložnosti se omejujem na glavne podatke o slovenskem slovarstvu v tem stoletju in na podatke o zbiranju gradiva za Slovar kostelskega govora ter informacijo o njegovem pomenoslovnem dopolnjevanju, pri katerem sodelujem zadnja leta.

V zadnjih desetletjih se slovensko slovarstvo razvija v že bolj izrazitih smereh. Poleg opusa dvojezičnih slovarjev posameznih strok predstavlja najbolj znano smer SSKJ,² druga je v temeljitih pripravah za zgodovinski slovar slovenskega knjižnega jezika,³ svojo pokrajinsko razsežnost ima seveda še nastajajoči slovar knjižne prekmurščine,⁴ tretjo slovarsko smer pa lahko vidimo v zbiranju narečne leksike slovenskih govorov. V okviru zadnje je treba omeniti npr. Miklavčevo rokopisno leksikalno gradivo iz pohorskih govorov in Šašlov rokopisni Rožanski narečni besednjak,⁵ slovenističnim in dialektološkim krogom pa sta znana zlasti dva narečna slovarja. To sta slovar črnovrškega narečja⁶ in dialektološko neocenjeni slovar prekmurskega beltinskega govora.⁷ Dosti narečnega leksikalnega gradiva je pravzaprav v vseh dialektoloških študijah, seminarjskih in drugih nalogah, le da je gradivo namesto po slovarskih načelih obdelano glede na glasoslovne in oblikoslovne probleme. Od sedaj potekajočih zbiranj narečne leksike je zlasti vredno omeniti zbiranje narečne in še druge leksike slovenskih govorov na Koroškem v Avstriji.⁸ Pred leti je besedje slovenskih istrskih govorov zapisovala skupina nedialektologov.⁹ Pri drugih narodih je skupinsko delo v narečni leksikologiji povsem običajno, pri nas pa je večina slovarjev, razen pravkar navedenih, bila vsaj v svoji zbirateljski fazi odvisna od posameznikov, ki sami pripadajo govoru, katerega besedje zbirajo. To velja npr. za nastajajoči slovar koroškega kapeljskega govora, dalje za zbiranje gradiva za slovar žirovskega in prleškega govora ter za slovarje, ki nastajajo v okviru magistrskih nalog (npr. slovar zadreškega govora¹⁰). Izjemi sta nastajajoči slovar terskega narečja in diferencialni slovar idrijskega narečja, ki imata zapisovalca iz drugih govorov.

Ob naslovu Slovar kostelskega govora je treba biti pozoren na dejstvo, da se gradivo ne nanaša na kostelski govor v celoti, pač pa samo na njegov južni del od Grglja na vzhodu in Srobotnika na zahodu.¹¹

F. Ramovš je kostelski govor uvrstil med belokranjske govore.¹² Zemljepisno gledano se kostelščina razteza ob republiški meji s SR Hrvaško, in sicer se po Ramovšu začne južno od Loškega potoka ob republiški meji njen zahodni del, ki meji na dolensko, njeno južno mejo pa najdemo na karti zarisano južno od Kolpe (na desnem bregu) vse do izrazitejšega zavoja reke proti severu, kjer mešani kočevski govor sega do republi-

ške meje in ločuje kostelščino od drugih belokranjskih narečij.¹³ Na dialektološki karti T. Logarja in J. Riglerja najdemo zarisano južno kostelsko mejo po rečici Cabranki in po Kolpi.¹⁴ Severna meja kostelščine poteka na obeh kartah približno vzporedno z južno v smeri SZ–JV. Povojni zapisi z zahodnega konca kostelskega narečja so prinesli novosti, ki so sprožile premik narečne meje proti zahodu na Babno polje.¹⁵

Začetki Slovarja kostelskega govora segajo še v Ramovševo dobo. Takrat je profesor Gregorič, doma iz Delača v Kostelu,¹⁶ kot študent začel zbirati opaznejše besede v svojem domačem govoru. Ta prva zbirka je obsegala ekspresivne izraze, arhaizme, izposojenke iz italijanščine, nemščine in hrvaščine, manj pa poimenovanja za pokrajino tipičnih etnografskih predmetov. V letih 1948–1952 je profesor Gregorič že oddal SAZU okoli 3000 besed, ki sedaj spadajo v narečno kartoteko pri SSKJ in so bile upoštevane v Besedišču slovenskega jezika.¹⁷ Glede na opisane začetke je razvidno, da je slovar nastajal najprej kot diferencialni narečni slovar, ki ne bi vključeval besed in pomenov, ki bi bili enaki knjižnim. S tem bi ne bil prikazan leksikalni sistem tega govora v celoti,¹⁸ kar pa bi bilo glede na njegovo obmejno lego premalo povedno v smislu pripadnosti slovenskemu jeziku. S podajanjem samo diferencialnega besedišča¹⁹ nekega govora ostane neznan tisti del narečnega leksikalnega sistema, ki se pokriva s knjižnim jezikom. Prav tako ostane nerazumejeno od knjižnega – gledano z vidika danega govora – samo v narečju rabljeno besedje, ki ga pripadniki narečja sicer poznajo, a ga ne uporabljajo. To zadnje v Slovar kostelskega govora ni zajeto. Seveda govori za diferencialni tip narečnega slovarja vrsta nejezikovnih dejavnikov, tako psihološki v zvezi z opaznostjo npr. ekspresivnih izrazov ali etnografskih poimenovanj, dalje čas zbiranja in obdelave, ki je za diferencialni slovar v primerjavi s t. i. popolnim slovarjem²⁰ precej krajši. Podobno je z materialnimi sredstvi, ki so v prvem primeru lahko občutno manjša kot pa v drugem. V drugačnem položaju je tudi zbiralec slovarskega gradiva. Pri diferencialnem tipu narečnega slovarja je precej manj zahteven kot pri popolnem; za zadnjega si je težko predstavljati nepripadnika zapisovanega govora, še posebej, ko gre za semantiko.

Oba že omenjena novejša narečna slovarja, črnovrški in prekmurski beltinski, ne spadata niti med strogo diferencialne slovarje niti nista skušala biti popolna slovarja v prej navedenem pomenu. Obsegata diferencialno leksiko in v manjši ali večji meri besedje, ki je značilno za knjižni jezik. Predstavljata nekakšen prehodni, mešani tip narečnega slovarja.

V primeru Slovarja kostelskega govora je bila neposredna spodbuda za prehod v tip popolnega narečnega slovarja zemljepisna lega govora in to, da je bil zapisovalec tega govora hkrati njegov pripadnik. Ta prehod je potekal tako, da je profesor Gregorič že omenjeni zbirki priključil še leksiko po temah (hiša, orodje, polje, pokrajina, rastline, živali, bolezni, vremenski pojavi, človek ipd.), dodal krajevna, ledinska, hišna in osebna imena ter imena praznikov; izpisal je pisma, ki jih je desetletja prejemal na svoja službena mesta od svojih domačih.²¹ Tako dobljeno gradivo je primerjal s Slovenskim pravopisom²² in Pleteršnikovim slovarjem.²³ S to primerjavo se je število besed nekoliko povečalo.²⁴ Pri tem se lahko vzbudijo pomisleki o dejanskem narečnem življenju besed, ki so bile vključene v slovar. Vsekakor je zelo zanesljiva prvotna zbirka in enako tudi besedje, ki je bilo vključeno v slovar po tematskem načelu. Deloma lahko podvomimo ob izpisih pisem, posebej pa ob primerjanju slovarskega gradiva s Slovenskim pravopisom in Pleteršnikovim slovarjem, vendar ta dvom povsem zavrne dejstvo, da ima zlasti najstarejša generacija na Kostelskem zelo trden občutek za to, kaj spada v njen leksikalni in semantični sistem.²⁵ Ta občutek je že pri srednji generaciji precej načet v smislu usmerjanja v pokrajinsko pogovorno varianto knjižnega jezika, zato iščemo dodatnih informacij samo pri najstarejših. Pri teh zavest »tako pravimo pri nas« zanesljivo preprečuje nekritično vključevanje besed in pomenov v ta slovar. To bi se ob drugačnih informatorjih ob sedaj potekajoči primerjavi kostelskega gradiva s SSKJ lahko dogajalo. Seveda narečna gesla ob primerjavi pokažejo večinoma drugače razvito semantiko, kot pa je to v navidez ustreznem knjižnem geslu.²⁶ Tako je ostalo pri tem, da sedanja faza dela za ta slovar poteka v prizadevanju vključiti besede in pomene, ki se ujemajo s knjižnimi in jih narečne dela samo raba v kostelskem govoru. Kljub vsemu pa je tako dobljeni »izkupiček« od časa do časa preverjen še na tere-
nu.

Zbiranje gradiva za narečne slovarje – in Slovar kostelskega govora bo s približno 14 000 gesli spadal med večje take slovarje – je zahtevno in dolgotrajno delo, ki ga pri drugih narodih večinoma opravi skupina ljudi. Profesor Gregorič je pri takem delu vztrajal izjemno dolgo sam predvsem zaradi aktivnega znanja domačega govora in navezanosti na svoje ljudi in kraje. Občudovanja je vredno, da kljub visokim letom še sedaj omogoča občutljivo pomensko dopolnjevanje gesel, ki ga v Kostelu dobro zajame le generacijski in pokrajinski vrstnik starejših domačinov.

Profesor Gregorič zasluži za svoje večdesetletno zbirateljsko delo in za sedanje sodelovanje pri redakciji gradiva vse priznanje. Ob njegovem visokem jubileju mu želimo, da bi pri dobrem zdravju ne samo delal, pač pa tudi praznoval izid slovarja svojega domačega govora.

Sonja Horvat
ZRC SAZU Ljubljana

ZA GREGORČIČEVO SOČI

ob njeni 110-letnici in obletnici tabora v Šempasu

SOČI (Z 1879) je Gregorčičeva *confessio generalis* – prav kot sta to Duma ali Kurent. Velja za eno najlepših, najboljših, najbolj rodoljubnih slovenskih pesmi – celo za politično!

Vanjo je pesnik zgostil vso svojo skrb za usodo ogroženega obmejnega slovenstva, za njegovo svobodo, ponos, ozemlje – vse z resničnim artističnim mojstrstvom!

Toda – zgostil je vanjo tudi ves svoj bivanjski nemir, vso svojo nemoč, življenjsko razklanost, eksistenčno, človeško bol! Svoje sinjine in temine! Proti koncu je celo zapisal (zmogel) svoj uporni, kaj malo duhovniško pokorni, ponižni in pomiritveni moto: Ne stiskaj v meje se bregov! – v meje ukazane in dovoljenega! Te prikrivane intimne resnice niso razbrali. Ali pa jo je morda vendarle F. Levce in jo prikril v sintagmo »duševni razpor«? Splošno se je vedelo (videlo), da je Gregorčičeva vsakdanja resnica drugačna: mirno ostati med bregovima, znotraj, ubogati in smeti le tisto, kar se sme, iti do tja, do koder je varno in dovoljeno in nič dalj, ravnati, kot se spodobi. Gregorčič se je temu uklonil, upognjenost potrjuje priznanje prijatelju, da »nesem za svet in da svet ni zame« (Gruntarju okt. 1878), toda ob izidu Poezij je vendar zmogel tudi drugačne besede: »Zdi se mi, da jim ni toliko knjiga spotakljiva, nego to, da prihaja od duhovnika, to jim zadaje nek strah!« (Levcu jul. 1882).

O Soči in svoji »zaljubljenosti« vanjo je pisal prijatelju Vrhovniku. In ravno on nas je – žal skoraj povsem preslišan – že v LZ 1915 opozoril, da »je imela pesem Soči v omenjenem rokopisu (op. gre za rokopis P I, NUK, Ms 607, ki mu ga je Gregorčič podaril leta 1901) na koncu še dva verza« (334), da torej znano, objavljeno besedilo ni popolno, da mu nekaj manjka – in to zadnja dva verza, ki se ju je pesnik odrekel! Pregled izdaj, izborov in antologij Gregorčičevih pesmi pokaže, da manjkata do danes. Urednik ZD I (Ljubljana 1947) F. Koblar je nanju opozoril v opombah, obšel ju je v svoji znani monografiji o pesniku (Ljubljana 1962) pa tudi v vsekakor najbolj popularnem izboru Gregorčičevih pesmi (Celje 1961).

Ta verza sta: NA ZEMLJI TVOJI TUJCEV TROPI/NAJ NE DOBODO NI – GROBOV! V navedenem rokopisu, katerega del kaže Erjavčeve popravke, sta verza dana v oklepaje in večkrat s črnilom prečrtana; zadnji besedi je pesnik prečrtal skoraj vsako črko; beseda »zemlji« je podčrtana!

Sluša telji seminarja profesorja B. Paternuja smo bili v šol. l. 1970/71 nanju opozorjeni, vgradil ju je tudi v svojo interpretacijo, ki je, kot vem, do danes še ni objavil, ki pa ji sledi tudi tole razmišljanje.

Človeka prečrtano predvsem zgrozi: kako strašna je lahko stiska! Samo slutiš, koliko so jo pogojevali in poglabljali splošna družbena klima, pesnikov poklic, različne ideološke omejitve in prisile – o čemer pričajo mnoga mesta v objavljenih pismih. Toda vse izdaje sledijo prvi objavi in še naslednjim, ubogajo torej pesnikovo voljo (?) in Soči ponatiskujejo brez prečrtanih verzov; ker z njima ne seznanjajo niti v opombah, ostaja bralec brez celovite in še kako vznemirljive informacije! Tako Soči znamo na pamet,

tako jo slišimo po proslavah, tako smo nazadnje poslušali v Sempasu, ob obletnici tabora, kjer so tudi dozorele ideje za tole pisanje!

Interpretaciji (najprej šolski), ki hoče in mora biti celovita, natančna, ki izhaja iz vseh dejstev in ji ni nobeno ovira, ki raziskuje še dalje, da bi razvila številne in zanimive konotacije v bralcu – prečrtano ne sme uiti, zaradi česar je treba seči tudi po Zbranem delu! Da ne bi česa spregledali ali prehitro in napačno zaključevali! In takó se sproži niz vprašanj, ki jih zastavlja le celovito besedilo (torej interpretacija, ki verza upošteva), odgovori nanje pa svetlijo temine labirintov v usedlinah naših zaznav: zakaj le ju je pesnik sploh dopesnil? kakšno je bilo ozadje? morebitne pobude? zakaj ju je potem prečrtal ali moral prečrtati? čemu rokopisa ni preprosto uničil oz. ga prepisal in tako za vse večne čase zabrisal sledi za svojimi grešnimi mislimi? kako da se je Erjavec s tem strinjal? bi se mi tudi? je še kje v rokopisu toliko radikalen poseg? se je Gregorčič ustrašil reakcij na to, kar se mu je (hote?) zapisalo, in to je bilo nekaj, kar se ne duhovniku ne človeku ne bi smelo: odrekanje groba mrtvemu, torej temeljne človeške pravice, enakosti v smrti, odrekanje krščanskega usmiljenja in odpuščanja, tistemu, ki ogroža skupno sveto? Zapisalo se je maščevanje, neodpuščanje, grožnja, sveta jeza – vse, kar je človeku razumljivo, ni pa v skladu s pridigano moraliko! Vemo, kako je nihal v sebi med upom in ob(brez)upom, med sklonjenostjo in pokončnostjo, med žetli in smeti, med svetom in celico! Vemo, kako bi se rad zravnal, in da je to poizkušal, kako je vseskozi, čeprav skrivaj, ubiral pota proti svetlobi – morda tudi v ljubezni? – kako se je zaradi različnih pritiskov, dvomov in bivanjskih strahov nenehno odrekal posvetnemu, kako se je zaprl v kletko, se skril za kuto, v varno zavetje, kako je pred svetom zagrinjal zastore – čeprav jih zagrnili ni nikoli!

Ko je pripravljaj svoje Poezije, je »najbolj gledal na to, da bi ne bil proti veri in proti nramnosti« (SN 16. 5. 1885), toda kasneje je odklonil Mahničovo vabilo za spravo, je zmogel ponosno kretnjo in držo in »ne« – tako kot v prečrtanih verzih! Kot da bi hodil navzgor, ven, po sebe! Po izhode – pa je znova in znova »scagal«!

Za vse to vemo, premalo pa za tisto, kar za javnost ni bilo – tudi za črtana verza! Lotiti se moramo novega, celovitega branja, razbiranja, ki ne pesniku ne Soči ne bo ničesar odvzelo, ampak bo šele razprlo resnično bistvo in pretresljivo človeško jedro neke usode!

Šele z vsemi 72 verzii spregovori Soči celovito, o vsem: *najprej* o navzdol obrnjenem, ugreznjenem loku neke poti, ki vodi od svetlih mladostnih ver in upanj navzdol v temnejše globine nemirov, dvomov, stisk, porazov in brezupanj, da bi se na neki točki znova poglala v svetlejši revolucionarni radikalizem, ki s popolnim koncem doseže Jenkovo Na zbiranje, če ga celo ne preseže – v krvavo maščevalnost, v kazen in odrekanje groba; *potem* pa o istem tudi s sijajno arhitektoniko, zamišljeno triadično (s tezo-antitezo in sintezo), tridelno (s kar simetrično razporejenimi verzii 28-16-28), s čimer se pred nami odpira nov življenjski triptih, s svetlejšima kriloma in temačnejšo sredino, Prešernov model upa-ob(brez)upa – in upora, le pregneten z drugačno človeško izkušnjo, zatrto in zablokirano od zunaj in znotraj in upesnjen s svojsko pesniško govoricó.

Gregorčič je pesem štel, kot poroča Vrhovnik, med »svoje najčvrstejše porojenke« in je, po I. Gruntarju, dvomil, da bi zmogel ustvariti »še kaj tako krepkih«. Tudi kritiki so jo ocenjevali kot najboljšo, Mahnič kar kot »mojstrsko« – ne da bi seveda vedeli, kako naj bi se končala! Je Gregorčič to hotel? Če je, potem bi bilo nekaj podobnega kot s Krstom, ko se je mislilo, da se je Prešeren vendarle spreobrnil! Zgolj slutimo ob tem

lahko, zakaj je črtal, sunkovito, z grozo ali srdom v duši! Morda ni rokopisa uničil zato, da bi komu vendarle lahko izpričal svoj pogum, svojo notranjo svobodo, pokončnost, svoj zatajevani polet nad ozka bregova! Da bi, četudi pod črtami, preživel priznanje, koliko grozen je zmoget biti v svojem neopustljivem srdu nad nečloveškim, nad omejevalnim, raznarodovalnim, nad tujstvom – zemlje lačnim! Kako naj bi le odpustil! Kljub grozi!

Soči je nagovor resnici v sebi, svojemu kljubovalnemu jedru, reki v sebi, in poeziji v sebi, Soči, domovini... sebi v vseh stiskah in revah, v nevihtah duha in hrepenenjih srca, svojim trem barvam, sebi obupujočemu in hkrati upirajočemu se. Soči je upesnjena drama z grozljivim vrhom v koncu, z zanikanjem in odrekanjem prastare pravice do groba, do mirne smrti, je drama o dilemah dvomečega in trpečega intelektualca v puščavi kranjske duhovne in človeške revščine, je krik po svobodi, po človečnosti, ki zmore tudi kazen. Soči je prav pri koncu najbolj pogumno premagovanje kreontovstva v sebi in zunaj sebe, je katarza, je iskanje Antigone in drugačne ljubezni.

»Vse življenje sem sanjal pesniške sanje – dim! Kdo porajta zanje!« je zagrenjen pisal Vrhovniku (sept. 1902). Prav res, le kdo! Čas je, da prečtano spustimo v svojo človeško pokončnost, v celovit premislek, da izgovorimo, dorečemo, dopesnimo! Da bi bolje in pravilneje doumeli sporočilo pesnikove groze! Da bi vsaj sto let kasneje izpolnili zatrto željo – da bi nas osvetlil zatajevani pogum, upor človeka, njegova neizrečena svoboda! Bi bilo to oskrunjenje?

Sem za to, da zbrisemo oklepaje in črtice, da osvobodimo besede kletke, da se do konca odpremo koncu te brez dvoma najbolj pretresljive človekove izpovedi!

Marian Strancar
Nova Gorica

Bibliografija

BIBLIOGRAFIJA del o teoriji pouka slovenskega jezika in književnosti v osnovni in srednji šoli 1977–1987

Jože Zupan: **Vloga mentorja pri tekmovanju za bralno značko**. Jezik in slovstvo 1980/81, št. 6, str. 240–ov. III.

Marica Nakrst: **Motivacija učencev 8. razreda za branje Bevkovega romana Kaplan Martin Čedermac**. Vzgoja in izobraževanje 1981, št. 1, str. 31–33.

Olga Kunst Gnamuš: **Jezikovna vzgoja v osnovni šoli je pomanjkljiva**. Sodobna pedagogika 1981, št. 1–2, str. 49–55.

Ignac Kamenik: **Mediatečna vzgoja v srednjem usmerjenem izobraževanju**. Vzgoja in izobraževanje 1981, št. 2, str. 29–30.

Martina Šircelj: **Vsebinske in organizacijske osnove delovanja šolske knjižnice – mediateke**. Vzgoja in izobraževanje 1981, št. 2, str. 31–34.

Štefan Požlep: **Funkcija in oprema mediateke v šoli**. Vzgoja in izobraževanje 1981, št. 2, str. 34–35.

Dora Gobec, Alenka Kozinc: **Individualno delo učencev v mediateki – primer medpredmetne povezave po metodi projekta**. Vzgoja in izobraževanje 1981, št. 2, str. 45–55.

Franček Bohanec: **Idejne in estetske razsežnosti literarne vzgoje**. Vzgoja in izobraževanje 1981, št. 3, str. 3–6.

Stjepko Težak: **Vidiki povezovanja pouka književnosti, jezika in izražanja (sporočanja)**. Vzgoja in izobraževanje 1981, št. 3, str. 7–11.

Breda Rant: **Dialektična interakcija med učencem, učiteljem in berilom**. Vzgoja in izobraževanje 1981, št. 3, str. 12–14.

Zvonimir Diklić: **Zapiski o metodičnem oblikovanju učbenika za književnost.** Vzgoja in izobraževanje 1981, št. 3, str. 14–20.

Mihael Glavan: **Koncepcija učbenikov za književnost v srednjem izobraževanju (po SVIO) z vidika učenega načrta.** Vzgoja in izobraževanje 1981, št. 3, str. 21–23.

Alenka Kozinc: **Zasnova učbenikov za književnost v srednji šoli.** Vzgoja in izobraževanje 1981, št. 3, str. 23–25.

Vera Gregorač: **Delovni zvezek ob učbeniku za književnost v SVIO.** Vzgoja in izobraževanje 1981, št. 3, str. 25–27.

Silvo Fatur: **Učbenik književnosti (v SVIO) ter oblike in metode dela z njim.** Vzgoja in izobraževanje 1981, št. 3, str. 28–31.

Dora Gobec: **Povezovanje književne in umetnostne vzgoje v srednjih šolah s pomočjo didaktičnih kompletov.** Vzgoja in izobraževanje 1981, št. 3, str. 31–36.

Igor Longika: **Merila za ocenjevanje šolskih glasil.** Mentor 1981, št. 3, str. 8–13.

Olga Kunst Gnamuš: **Potrebna nam je znanstveno in interdisciplinarno zasnovana metodika.** Vzgoja in izobraževanje 1981, št. 4, str. 12–16.

Olga Kunst Gnamuš: **Sodobni koncepti jezikovne vzgoje.** Sodobna pedagogika 1981, št. 7–8, str. 369–374.

Lojze Kovačič: **Program oblikovanja književne vzgoje za literarne krožke v osnovnih šolah.** Mentor 1981, št. 8, str. 4–8.

Drago Bajt: **Znanstvena fantastika.** Pojem, njegov pomen, obseg in razvoj pri nas. Otrok in knjiga 1981, št. 12, str. 24–31.

Jože Rode: **Televizijska igra za otroke in mladino.** Dramaturško razmišljanje. Otrok in knjiga 1981, št. 12, str. 35–41.

Vili Vuk: **Televizijska risanka.** Otrok in knjiga 1981, št. 12, str. 42–44.

Rosanda Sajko: **Slovenska radijska igra za otroke in sodobno radiofonsko iskanje Franeta Puntarja.** Otrok in knjiga 1981, št. 13–14, str. 5–15.

Franc Žagar: **Jezikovni učbenik in njegova uporaba pri pouku.** Jezik in slovstvo 1981/82, št. 1, str. 16–20.

Marjan Dolgan: **Pripombe k novemu učnemu načrtu za pouk književnosti v usmerjeni srednji šoli.** Jezik in slovstvo 1981/82, št. 1, str. 26–32.

Jože Varl: **Nekaj besed o urejanju šolskih glasil.** Mentor 1981, št. 2, str. 7–14, št. 2, str. 6–10.

Hermina Jug-Kranjec: **O pomenski in stilni vlogi besednega reda pri oblikovanju sporočilne perspektive povedi.** Jezik in slovstvo 1981/82, št. 2–3, str. 37–42.

Stanko Kotnik: **Problematika pravopisnega pouka in aktivnost učencev.** Jezik in slovstvo 1981/82, št. 5, str. 151–155.

Vinko Cuderman: **Poskus interpretacije lirске pesmi z metodo modificiranega programskega pouka.** Jezik in slovstvo 1981/82, št. 4, str. 105–112, št. 7–8, str. 225–233.

Silvo Fatur: **Še o učnih načrtih za slovenski jezik in književnost v usmerjenem izobraževanju ali sporočilo Marjanu Dolganu.** Jezik in slovstvo 1981/82, št. 4, str. 134–136–ov. III.

Olga Kunst Gnamuš: **Primer pomensko, funkcijsko in operativno zasnovane obravnave.** Jezik in slovstvo 1981/82, št. 6, str. 182–190.

Helena Polakova: **Češka teorija o pouku književnosti.** Jezik in slovstvo 1981/82, št. 7–8, str. 218–224.

Olga Kunst Gnamuš: **Smeri prenove jezikovne vzgoje.** Sodobna pedagogika 1982, št. 3–4, str. 145–160.

Bojan Erjavšek: **Kako doseči učinkovitejše in hitrejše branje.** Sodobna pedagogika 1982, št. 3–4, str. 179–185.

Olga Kunst Gnamuš: **Pouk oblikoslovja v osnovni šoli.** Vzgoja in izobraževanje 1982, št. 5, str. 36–42.

Mihael Glavan: **Slovenski jezik in književnost v skrajšanih programih.** Metodični napotki za učitelje. Vzgoja in izobraževanje 1982, št. 5, str. 42–46.

Marija Heberle-Perat: **Vpliv materinega jezika na šolske ocene.** Sodobna pedagogika 1982, št. 5–6, str. 262–267.

Marija Heberle-Perat: **Besedni zaklad otrok v migracijskem okolju.** Preskus sondažnega preverjanja besednega zaklada učencev osnovne šole s prilagojenim programom in malih šolarjev na Jesenicah. Sodobna pedagogika 1982, št. 7–8, str. 340–346.

Olga Kunst Gnamuš: **Kako učenci osnovne šole obvladajo skladno besedil.** Jezik in slovstvo 1982/83, št. 2, str. 34–44.

Franč Žagar: **Čustvena obarvanost besedila.** (Poskus lekcije za višje razrede osnovne šole). Jezik in slovstvo 1982/83, št. 2, str. 50–53.

Milan Dolgan: **Oblikovanje naslova in razčlenitve (dispozicije).** Jezik in slovstvo 1982/83, št. 4, str. 111–117.

Jože Lipnik: **Oblikovanje prvih jezikovnih pojmov pri učencih osnovne šole.** Jezik in slovstvo 1982/83, št. 5, str. 141–143.

Olga Kunst Gnamuš, Vika Slabe: **Sintetično-analitična metoda pri jezikovnem pouku.** Jezik in slovstvo 1982/83, št. 5, str. 144–151.

Olga Kunst Gnamuš: **Kako razvijati teorijo o pouku slovenskega jezika.** Jezik in slovstvo 1982/83, št. 6, str. 179–184.

Viktor Majdič: **Na rob Načrta pravil za novi slovenski pravopis.** Jezik in slovstvo 1982/83, št. 6, str. 190–200.

Ivan Gregorčič: **Literarno mentorstvo – del celovite jezikovne vzgoje.** Mentor 1982/83, št. 6, str. 5–6.

Breda Pogorelec: **Stilno predhodništvo v Tavčarjevih delih.** Jezik in slovstvo 1982/83, št. 7–8, str. 285–292.

Jože Toporišič: **Sporočanje.** Jezik in slovstvo 1982/83, št. 7–8, str. 308–313.

Olga Kunst Gnamuš: **Na pragu reforme učiteljskega izobraževanja.** Usmerjeno izobraževanje osnovnošolskih učiteljev. Naši razgledi, 14. 1. 1983, št. 1, str. 3–4.

Eva Blumauer: **Načelno razmišljanje o pogovornem jeziku v filmu.** Ekran 1983, št. 1–2, str. 8–11.

Janko Kos: **Pouk literature v usmerjeni srednji šoli.** Naši razgledi, 13. 5. 1983, št. 9, str. 263.

Stališče ob tako imenovanem »prečiščenem predlogu« skupnih programskih jeder v SFRJ, posebej glede pouka slovenskega jezika in književnosti. Naši razgledi, 24. 6. 1983, št. 12, str. 351–352.

Olga Kunst Gnamuš: **O prenovi učnega načrta za slovenski jezik v osnovi šoli.** Vzgoja in izobraževanje 1983, št. 3, str. 25–28.

Ivo Zrimšek: **Slovenski jezik v prenovljenih načrtih za 1., 2. in 3. razred.** Vzgoja in izobraževanje 1983, št. 4, str. 12–16.

Olga Kunst Gnamuš: **Nadpovedna skladnja v osnovni in srednji šoli.** Vzgoja in izobraževanje 1983, št. 6, str. 8–13.

Benjamin Gracer: **Izraba umetniškega ustvarjalnega procesa pri vzgojno-izobraževalnem delu.** Vzgoja in izobraževanje 1983, št. 6, str. 52–54.

Olga Kunst Gnamuš: **Razsežnosti jezikovne vzgoje.** Sodobna pedagogika 1983, št. 9–10, str. 384–393.

Jože Koruza: **Slovenski jezik in književnost v novih šolskih programih.** Glasnik SM 1983, str. 77–81.

Gustav Šilih: **Problematika mladinske književnosti.** Otrok in knjiga 1983, št. 18, str. 23–32.

Vinko Cuderman: **Kako poučevati književnost.** (Ob učnem načrtu za slovenski jezik in književnost v SVIO ter o poskusnih učbenikih). Jezik in slovstvo 1983/84, št. 1, str. 30–39.

Miran Hladnik: **Ivan Cankar, Hlapci (drama v petih aktih).** Poskus učbeniškega poglavja za 3. razred srednje šole. Jezik in slovstvo 1983/84, št. 1, str. 40–42.

O pouku književnosti v srednjem usmerjenem izobraževanju. Stališča Društva za primerjalno književnost SRS. Jezik in slovstvo 1983/84, št. 1, ov. III.

Slavistično društvo Slovenije: **Izjava o skupnih programskih jedrih za materni jezik in književnost.** Jezik in slovstvo 1983/84, št. 2–3, str. 49.

Olga Kunst Gnamuš: **Kako jezikovni pouk povežati z govorno dejavnostjo.** Jezik in slovstvo 1983/84, št. 2–3, str. 67–78.

Franc Žagar: **Besedni red.** Jezik in slovstvo 1983/84, št. 2–3, str. 79–83.

Ljudmila Cvetek Russi: **Nekaj metodičnih smernic za učenje slovenščine italijansko govorečih.** Jezik in slovstvo 1983/84, št. 4, str. 132–134.

Franc Žagar: **Tvornik in trpnik.** (Poskusna lekcija za višje razrede osnovne šole). Jezik in slovstvo 1983/84, št. 4, str. 135–139.

Olga Kunst Gnamuš: **Ali so spremembe učnih načrtov raziskovalno zadosti podprte.** Naši razgledi, 10. 2. 1984, št. 3, str. 71–72.

Boris Paternu: **Kaj hočemo s poukom književnosti.** Jezik in slovstvo 1983/84, št. 5, str. 155–162.

Dimitrij Rupel: **Vprašanje interpretiranja poezije.** Jezik in slovstvo 1983/84, št. 7, str. 256–259.

Silvo Fatur: **Res: kako poučevati književnost ali o konstruktivnosti nekega početja.** Jezik in slovstvo 1983/84, št. 7, str. 269–274.

Zoltan Jan: **V zagovor in za pogovor.** Jezik in slovstvo 1983/84, št. 7, str. 275–277.

Vera Doma s sodelovanjem pedagoških svetovalcev: **Predmetniki, učni načrti, učbeniški kompleti.** Vzgoja in izobraževanje 1984, št. 1–2, str. 13–44, slov. j. in knj. na str. 16 in 39.

Olga Kunst Gnamuš: **Slovenski jezik v šoli – temeljno družbeno vprašanje.** Prosvetni delavec, 12. 3. 1984, št. 5, str. 3.

Olga Kunst Gnamuš: **Slovenski jezik, 4. razred.** Vzgoja in izobraževanje 1984, št. 3, str. 16–23.

Ivo Zrimšek: **Slovenski jezik, 4. razred.** Vzgoja in izobraževanje 1984, št. 3, str. 24–26.

Benjamin Gracer: **Izraba poetične sposobnosti pri vzgojno-izobraževalnem delu?** Vzgoja in izobraževanje 1984, št. 3, str. 49–51.

Olga Kunst Gnamuš: **Miselne dejavnosti pri jezikovnem pouku.** Sodobna pedagogika 1984, št. 3–4, str. 113–122.

Bogo Jakopič: **Razvoj govora pri šolskem slušno in govorno prizadetem otroku.** Sodobna pedagogika 1984, št. 3–4, str. 128–132.

Ivo Zrimšek: **Prenovljeni učni načrt za slovenski jezik v 5. razredu osnovne šole.** Vzgoja in izobraževanje 1984, št. 4, str. 48–55.

Vika Slabe: **Jezikovni pouk v 5. razredu osnovne šole.** Vzgoja in izobraževanje 1984, št. 4, str. 56–61.

Franc Žagar: **Pogovor** (poskusna lekcija za 5. razred osnovne šole). Vzgoja in izobraževanje 1984, št. 4, str. 61–63.

Silva Novljan: **Vključevanje šolskih knjižnic v enoten knjižnično-informativni sistem.** Vzgoja in izobraževanje 1984, št. 5, str. 50–52.

Berta Golob: **O povezovanju spoznavanja narave in slovenskega jezika v 4. razredu.** Vzgoja in izobraževanje 1984, št. 6, str. 31–32.

Olga Kunst Gnamuš: **Spoznavni proces pri (jezikovnem) pouku.** Sodobna pedagogika 1984, št. 7–8, str. 264–278.

Olga Kunst Gnamuš: **Tvorjenje in razumevanje povedi – poskus pragmatične razčlenbe.** Jezik in slovstvo 1984/85, št. 1–2, str. 10–19.

Majda Potrata: **Književnost o NOB in revoluciji v slovenskih berilih in programih obveznega branja v usmerjenem izobraževanju.** Jezik in slovstvo 1984/85, št. 1–2, str. 56–62.

Vinko Cuderman: **O konstruktivni kritiki. In še enkrat: kako poučevati književnost.** Jezik in slovstvo 1984/85, št. 3, str. 88–91.

Olga Kunst Gnamuš: **Ali smo na pravi poti? Še o zasnovi pedagoškega usposabljanja predmetnih učiteljev.** Prosvetni delavec, 3. 12. 1984, št. 18, str. 4.

Se bo nadaljevalo

Staniko Šimenc
Zavod SR Slovenije za šolstvo
v Ljubljani